Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 2019, Cilt.1, Sayı 1, 99-141

TÜRKİYE'DE KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA VE ONARIM: BAŞKENT MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

Cengiz ÇETİN[1], Kozan UZUN[2], Simin ŞAY[3], Elif SARAÇ[4]

Özet

Kültür varlıklarını koruma ve onarım alanının bir bilim dalına dönüşme sürecinin temeli Rönesans Dönemi ile 18-19. yüzyıldaki gelişmeler sonucunda atılmıştır. Bu süreç I. ve özellikle II. Dünya Savaşları sonrası hızlanmış ve 1970'li yıllarda büyük ölçüde tamamlanmıştır. Osmanlı Dönemi'nde, kültür varlıklarını koruma ve onarım bilincinin ilk işaretlerinin görülmesi ve bu bilincin yasal düzenlemelerde yer alması 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında kurucu lider Atatürk'ün kültür varlıklarının korunmasına özel bir ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu ilginin Atatürk sonrası kuşaklar tarafından yeterince geliştirilemediği, Osmanlı Devleti'nin yıkılma süreci içinde 1906'da düzenlenen Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin ancak 67 yıl sonra 1973'te yürürlükten kaldırılabilmiş olmasından anlaşılmaktadır. Profesyoneller tarafından uygulanması gereken kültür varlıklarını koruma ve onarım mesleğinin becerikli müze personeli tarafından yapılan bir iş olarak görülmesi geleneği Avrupa ülkelerinde 1970'li yıllarda son bulurken Türkiye'de ancak 2012 yılında restorasyon ve konservasyon bölge laboratuvarlarının kurulması ile sona

[1] *Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, cngzcetin@gmail.com*

[2] *Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, kozanuzun@gmail.com*

[3] *Öğr. Gör. Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, siminsay@gmail.com*

[4] *Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, arkelifsarac@gmail.com*

erebilmiştir. 1989 yılında kurulan Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı'nın Türkiye'de kültür varlıklarını koruma ve onarım alanının gelişiminde önemli bir yeri vardır. Söz konusu yüksekokulun eğitim programı, bugün bu alanda söz sahibi yükseköğretim kurumlarının programlarına örnek oluşturmuştur. Bu ön lisans programı ile lisans eğitiminin sürdürüldüğü programlar arasında ders isimleri ve içerikleri açısından büyük oranda benzerlikler bulunmaktadır. 2016 yılında Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde eğitime başlanması ile Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programının kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında üstlendiği misyon tamamlanmış ve yüksekokulun bu programı kapanma sürecine girmiştir. Ancak kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında ara eleman ihtiyacı sürmektedir. Bu nedenle müfredatlarında etkin koruma yer alan ön lisans programlarının eğitimlerini büyük ölçüde önleyici koruma teorik bilgi ve uygulamalarına yer verecek şekilde güncelleyerek varlıklarını sürdürmeleri gerekmektedir. Öte yandan lisans programlarının da eğitim programlarını lisansüstü eğitime hazırlayan ve teşvik eden bir nitelikte, öğrenciye bilgi, beceri ve eğilimi doğrultusunda alan seçme imkanı tanıyacak şekilde geliştirmeleri önemlidir. Önleyici koruma, kültür varlıklarını koruma ve onarım yöntemlerinin vazgeçilmez parçasıdır. Önleyici korumanın başarısı, etkin korumanın aksine yalnızca profesyoneller tarafından değil, meslekleri gereği kültür varlıkları ile temasta bulunan tüm bireyler tarafından eşgüdüm içinde uygulanmasına bağlıdır. Bu nedenle meslekleri gereği kültür varlıkları ile temasta bulunan bireylere, özellikle arkeolog ve sanat tarihçilere önleyici koruma eğitiminin verilmesi kültür varlıklarını koruma ve onarımının başarısı açısından büyük öneme sahiptir. Başkent Meslek Yüksekokulu, Türkiye'de müze personeli ve arkeologlarla sanat tarihçileri hedefleyen ilk ve tek önleyici koruma programını yapan ve uygulayan kurumdur.

Anahtar Kelimeler: *Eser koruma, koruma ve onarım, önleyici koruma, etkin koruma, eğitim.*

Conservation and Restoration of Cultural Properties in Turkey: The Example of Baskent Vocational School

Abstract

The period of transformation of the field of conservation and restoration of cultural properties into a branch of science is based on the Renaissance Period and 18-19th centuries that was taken as a result of the developments. This process accelerated after the 1st and

especially 2nd World Wars and 1970's was largely completed in the year. In the Ottoman period, the first signs of the conservation and restoration of the cultural properties are seen, and this consciousness takes place in the legal regimes from the second half of the 18th century. It is understood that in the first years of the Republican Period, the founder leader Atatürk showed a special interest in the conservation of cultural properties. However, this interest can not be sufficiently developed by the later generations of Atatürk. It can be understood that the Ottoman Empire was abolished in 1973 only after 67 years of the Asar-ı Atika Nizamnamesi which was organized in 1906 during the demolition period. The establishment of the conservation and restoration of cultural properties profession should be applied by professionals to be seen as a job well done by skilled museum staff tradition in European countries in the 1970s recent finding that in Turkey, but in 2012, restoration and conservation of laboratories could end up with. Founded in 1989, Başkent Vocational School in the development of Object Conservation Programme conservation cultural properties have an important place in this area in Turkey. The vocational school education program in question has set an example for the programs of higher education institutions that speak this area today. There are great similarities between this associate degree program and the programs for which the undergraduate study is currently carried out in terms of course names and contents. With the start of education in the Department of Conservation and Restoration of Cultural Properties of the Fine Arts Faculty of Ankara University in 2016, the mission of the Başkent Vocational School of Object Conservation Programme in the field of conservation and restoration of cultural properties was completed and the vocational school of the programme was entered closure prosses. However, the need for intermediate staff in the field of protection and repair of cultural assets still continues. For this reason, associate degree programs with active conservation in their curriculum should maintain their assets by updating their training courses to include a substantial amount of preventive conservation theoretical knowledge and practice. On the other hand, the bachelor's degree program in educational programs that prepare graduate education and promote a quality, student information, lets you choose the field to develop in line with the skills and trends is important. Preventive conservation is indispensable part of cultural properties conservation and restoration. The success of preventive conservation depends not only on the active conservation but also on the coordinated implementation of all the individuals who are in contact with the cultural properties. Therefore professions to individuals in contact with cultural properties needed, particularly in preventive conservation education to be given archaeologists and art historians for the success of conservation and restoration of cultural

heritage is of great importance. Başkent Vocational School, which the museum staff and the first and only conservation program aimed at art historians and archaeologists in Turkey.

Keywords: *Conservation of cultural properties, conservation and restoration, preventive conservation, active conservation, education.*

1. Giriş

İnsanoğluna ait ilk kalıntıların günümüzden 600 bin yıl öncesine kadar uzandığı Türkiye, M.Ö. 18. binden itibaren günümüze değin kesintisiz olarak süren yoğun insan etkinliğine sahne olmuştur. Ülkemizde 20.000 yılı bulan bu süreçte insanlık tarihi için büyük öneme sahip sayısız uygarlık kurulmuştur. Bu uygarlıkların hemen hemen tamamı özgün olmalarının yanı sıra çevrelerindeki uygarlıklarla kültürel etkileşime girerek yalnızca kendi coğrafyasında değil, Akdeniz havzasında yer alan diğer uygarlıkların da şekillenmesinde etkin rol oynamıştır. Bu nedenle Türkiye sahip olduğu arkeolojik kültür varlıklarının nitelik ve niceliği açısından dünyanın en zengin ülkesidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2016 ve 2017 yılı istatistik verilerine göre Türkiye'de 413 adet arkeolojik kazı ve 142 adet yüzey araştırması yapılmakta, 106.359 tescilli taşınmaz kültür varlığı, 16.706'i arkeolojik olmak üzere 17.650 sit alanı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı 107 adet devlet müzesi ve bunlara bağlı 86 birim, 125 adet düzenlenmiş ören yeri mevcuttur. Türkiye'de Devlet müzelerinin sahip olduğu eser sayısı ise 3.235.086 adettir (Bakanlık, 2017). Öte yandan bu rakamların binlerce katı sayıda arkeolojik kültür varlığı bilim adamları tarafından keşfedilmeyi beklemektedir.

Ancak söz konusu bu zenginlik Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına büyüklüğü ile aynı oranda ağır bir sorumluluk da yüklemektedir. Bu sorumluluk tüm dünya insanlarına ait olan söz konusu kültür varlıklarını koruyarak gelecek kuşaklara aktarmaktır. Bu sorumluluğun başarıyla üstesinden gelebilmek, ancak konusunda iyi eğitim almış deneyimli meslek elamanlarının varlığı ile mümkün olabilir.

1964 yılında imzalanan Venedik Tüzüğü (Ahunbay, 1996:150-151) ve kurulan çok sayıdaki uluslararası kurum ve kuruluşların kabul ettiği ortak bilimsel tanıma göre; kültür varlıklarının fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapılarında değişikliğe yol açmadan özgün işçilik ve sanatsal niteliklerini değiştirmeden, geriye dönüşü mümkün olan yöntem ve malzemeler kullanılarak uygulanan, objenin ömrünü uzatmayı amaçlayan işlemlerin

tamamına koruma (konservasyon) denir. Koruma etkin ve önleyici koruma olmak üzere yaklaşım ve yöntem olarak iki temel başlık altında uygulanır. Etkin koruma, kültür varlığına bulunduğu yerde veya laboratuvar ortamında doğrudan müdahale olarak isimlendirebileceğimiz işlemlerden meydana gelir; öyle ki temizlik, saflaştırma, sağlamlaştırma, birleştirme, tamamlama ve benzeri pek çok uygulama sonucunda kültür varlığının durumu kalıcı / durağan hale getirilir. Önleyici koruma ise, kültür varlığının bozulmasına ve tahrip olmasına yol açan etkenleri kontrol altına alarak korumayı hedefler. Önleyici koruma kültür varlığına etkin koruma işlemleri gerçekleştirilmeden önce ve sonra depolama, sergileme ve taşıma sürecinde uygulanan yöntemlerden oluşur. Önleyici koruma, etkin koruma işlemlerinde olduğu gibi sadece belirli bir süreyi kapsamayıp obje var oldukça devam eder.

Bu makalenin amacı, kuruluşunun 29. yılında Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı'nın Türkiye'de kültür varlıklarını koruma ve onarımı tarihindeki yerini saptamak, bu alanda verilen eğitimin oluşumunda yüksekokulun etkisini ve üstlendiği misyonu açıklamaktır. Bu amaçla çalışmamızda dünyada, Osmanlı Dönemi'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kültür varlıklarını koruma ve onarım alanının tarihsel gelişimi ayrı başlıklar altında özet halinde verilecektir. Ardından Başkent Meslek Yüksekokulu'nun Türkiye'de kültür varlıklarının koruma ve onarımı alanındaki yeri ve önemi, "Türkiye'de Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Eğitimi" ana başlığı altında yer alan "Koruma Meslek Elemanlarının Eğitimi" ve "Araştırma ve Çalışma Konusu Kültür Varlıkları Olan Meslek Elemanlarının Eğitimi" alt başlıkları altında açıklanmaya çalışılacak, ayrıca koruma-onarım mesleğinin temel sorunlarına değinilecektir.

2. Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımının Tarihçesi

2.1. Dünyada Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımının Gelişimi

Arkeolojik verilerden edindiğimiz bilgilere göre insanlık tarihindeki ilk koleksiyoncular aristokrat sınıfa aittirler. Mısır'da 18. Sülale Dönemi'nde III. Tuthmosis (M.Ö. 1504-1450), Asya flora ve faunasından örnekler içeren bir koleksiyona sahipti. III Amenophis'in (M.Ö. 1417 – 1379) ise mavi renkli hayvanlardan oluşan bir koleksiyonu vardı. Babil kralları Nebuchadrezzar (M.Ö. 605-562) ve Nabonidus (M.Ö. 555-539), eski uygarlıklara ait objelerden oluşan bir koleksiyona sahiptiler. Bu iki kralın eski uygarlıklara merakı yalnızca koleksiyonculukla sınırlı değildir. Yaşadıkları Ur kentini kazmış ve eski yapıları onartmışlardır. Nabonidus'un kızı En-nigaldi Nanna, içinde M.Ö. 19. yüzyıla ait tabletlerin de bulunduğu zengin bir koleksiyona sahipti. En-nigaldi Nanna, bu değerli koleksiyonu bir okula bitişik olarak inşa

edilmiş bir odada muhafaza etmekteydi. Büyük bir ihtimalle bu oda bitişiğindeki okulun mimari olarak bir parçası idi. Bu nedenle söz konusu koleksiyonu tarihte eğitim amacı ile kullanılan ilk koleksiyon olarak değindirmek yanlış olmayacaktır (Caple, 2000:46; Lewis, 1992:20-21).

Antik Çağ'da koleksiyonların oluşmasında aristokratların kişisel merak ve beğenilerinin yanı sıra dini ritüeller de önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Dini ritüeller sırasında bırakılan sunu ve hediyelerin ritüellerin gerçekleştirildiği mekanlarda birikmesi sonucunda zamanla dini yapılar zengin koleksiyonların bulunduğu alanlara dönüşmüştür. Atinalılar'ın M.Ö. 490 da kazandıkları Maraton zaferi anısına Delphi Apollon Tapınağı'na adadıkları objeler ve bunların içine konulması için yaptırılan hazine binası dini koleksiyonların güzel örneklerindendir (Caple, 2000:46; Lewis, 1992:21).

Julius Caesar (M.Ö. 100-44), Çin İmparatorlarının birçoğu, İngiltere Kralı III Henry (1207-1272) taşınır objelerden oluşan zengin koleksiyon sahibi yöneticilerden bir kaçıdır. Koleksiyonculuğun modern çağlar dışında en hızlı gelişim gösterdiği dönem Rönesans'tır (1300-1600). Bu dönemde İtalya'da özellikle Medici Ailesi dikkati çeker. Floransa'da 1560-1580 arasında Dük I. Cosimo'nun çalışma ofisi olarak Mimar Vasari tarafından inşa edilen bina I. Francesco (1541-1587) tarafından zengin resim koleksiyonunun sergilendiği bir galeriye dönüştürülmüştür. Bavaria Dükü V. Albrecht'de benzer şekilde 1569-1573 yıllarında sanat eserleri ve antik objelerden oluşan zengin koleksiyonunu sergilemek için bir çeşit müze-ev inşa ettirmiştir (Caple, 2000:47; Lewis, 1992:23-28).

Geç Orta Çağ'a doğru yalnızca aristokratlar değil, para ve zeka gücünü sergilemek isteyen orta sınıf mensupları da koleksiyonlar oluşturmaya başladılar. 1600-1900 yılları arasında krallık ve dini koleksiyonlar dağılmış, nadide parçalar dönemin aristokrat ve zenginlerinin eline geçmiştir. Aristokrat ve zenginlerin bu dönemde büyüyen koleksiyonları, öldüklerinde belediyelere, sosyal kuruluş ya da üniversitelere bağışlanmıştır. İsviçreli bir avukat ve sanat eseri koleksiyoncusu olan Basilius Amerbach'ın koleksiyonu Basel Üniversitesi'ne bağışlanmış ve böylece varlığını uzun süre koruyamamış olsa da tarihteki ilk halka açık müze olmuştur. Oxford Üniversitesi Ashmolean Müzesi de bir aristokratın (Elias Ashmole) 1683'de bağışladığı koleksiyonla kurulan ilk üniversite müzelerindendir. Aristokrasi ve kilisenin etkisinin azaldığı 18. yüzyılda Kuzey Avrupa'daki politik değişimlerin bir sonucu olarak milliyetçilik anlayışının ağır basması ile birlikte, Rönesans Dönemi'nde koleksiyon oluşturmak için ana motivasyon kaynağı olan objelerin estetik, maddi ve manevi değerlerine milliyetçi duygular da eklenmiştir. Bu gelişimin sonucunda British Museum (1759) ve Louvre (1773) gibi ulusal müzeler kurulmaya başlamıştır (Caple, 2000:47-48;

Lewis, 1992:28-30). Bu ilk ulusal müzelerin ardından 20. yüzyıl sonlarına kadar dünyanın birçok yerinde sayısız ulusal müze kurulmuştur (Lewis, 1992:26-38). Mısır'da 1863'de kurulan ve bugün Kahire'de iyi bilinen Mısır Müzesi, Coptic Museum ve İslam Sanatları Müzesi'nin temelini oluşturan ilk müze, 1884'de Cezayir Oran'da açılan jeolojik ve arkeolojik eserlerin sergilendiği müze ile Tunus'da Muse Alaoui ve 1864'de Pakistan'da Lahore Museum bu yüzyılda Osmanlı Devleti sınırları içinde ya da yakın komşularında açılan önemli müzelerdir (Lews, 1992:33-34).

İnsanoğlunun hasar gören objeleri onardığına ilişkin arkeolojik veriler oldukça erken tarihleri işaret etmektedir. Niğde ili Bor ilçesi Bahçeli Kasabası yakınlarındaki Köşk Höyük yerleşiminde 1995-1996 yıllarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda G/11-12 plan karelerinde ortaya çıkarılan 1. yapı katına ait iki evreli evde bulunan seramiklerde tamir izleri tespit edilmiştir. Özellikle evin deposunda yer alan küplerden birinde kullanım sırasında oluşan çatlaklar kabın iç ve dış kısmından ziftle doldurulmuş ve üstüne yumuşakça kabukları yapıştırılarak güçlendirilmiştir (Öztan ve Faydalı, 2003:18-19, Res. 29b; Karakaya:1-3, Res. 2,3,10,15). Erken Kalkolitik Dönem'e (Öztan ve Faydalı, 2003:17) ait olan bu eser, Anadolu'da restorasyon faaliyetlerine tanıklık eden en erken örneklerden biridir. Burdur ili, Ağlasun ilçesi yakınlarındaki Sagalassos Antik Kenti'nde 2012 yılında yukarı agorada 16 numaralı odada bulunan küresel gövdeli pişmiş toprak kap (dolium), kırıldıktan sonra metal kenetlerle onarılarak 6. yüzyılda yeniden kullanılmıştır (Walkens vd., 2013:247, Res. 1). Antik Çağlar'dan kültür varlıklarını koruma ve onarımın bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı 20. yüzyıla kadar çok sayıda mimari yapı ve anıt ile taşınır objeler, üretildikleri tarihten farklı bir dönemde onarılarak yeniden kullanılmışlardır (Onarım görmüş pişmiş toprak objeler için bknz. Koob, 1998:49-67). Bu onarımlar kırık ya da hasarların çeşitli materyallerle bir araya getirilmesi (yapıştırılması) veya yeniden yapılması gibi karmaşık işlemlerden, temizlik gibi sıradan eylemlere kadar farklı düzeylerde uygulamalardan oluşmuştur. Bu erken örneklerde onarım eyleminin motivasyon kaynağı eserin manevi, dini veya maddi değeri ya da özellikle mimari öğelerde yeniden kullanım zorunluluğudur. Söz konusu uygulamalar, koruma-onarım alanında bilimsel nitelikte bir uygulamanın temel aşamalarından olan belgeleme, bozulma tür ve nedenleri ile eserin üretildiği malzeme ve üretim tekniği gibi araştırma ve incelemeleri içermiş olamaz. Bu nedenle bu ilk çalışmalar hem amaç hem de uygulama aşamaları açısından koruma-onarım (konservasyon), uygulayıcıları da koruma-onarım meslek elemanı (konservatör) olarak nitelendirilemez.

Koleksiyonculuk ve müzecilik alanında olduğu gibi koruma onarım alanında da bilimsel temeller Rönesans Dönemi ile birlikte atılır. Dönemin

ünlü heykeltıraşlarından biri olan Benvenuto Cellini (1500-1571) aynı zamanda iyi bir usta, ressam, mimar, mühendis, müzisyen ve askerdir. Dönemin ünlü sanatçılarından Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564) gibi Cellini de antik objelerin, özellikle heykellerin onarımını yapmıştır. Cellini, bronz objelerin onarımını yaparken atmosferik bozulmaların ve korozyonun etkilerini not almayı ihmal etmemiştir (Caple, 2000, 51; Cellini, 1878, 412). Bir anlamda antik bronz objelerin bozulma etkenleri ve sonuçlarını gözlemlemiş ve not almıştır. Bu açıdan Cellini, Rönesans Dönemi'nde günümüz koruma-onarım bakış açısına en çok yaklaşan uygulayıcıdır.

1748 yılında Pompeii'de ve 1752'de Herculanium'da başlayan arkeolojik kazılarda papirüs rulolar bulunmuştur. Vatikan Kütüphanesi'nde çalışan Cenevizli bir keşiş olan Antonio Piaggio, bu papirüsların üzerine parşömen yapıştırarak açmayı başarmıştır. 1818 yılında Sir Humphry Davy, bu papirusların yapısını, bozulma etken ve sonuçlarını inceleyerek problemlerin çözümü için önerilerde bulunmuştur. Bu modern bir konservatörün inceleme, analiz, bozulmaların tespiti ve çözüm bulma şeklindeki genel çalışma yaklaşımına son derece yakın bir çalışmadır (Caple, 2000:51).

Koruma-onarım bilim alanı, fen bilimleri ile işbirliği içinde çalışan profesyonel bir disiplin olarak ortaya çıkışını büyük ölçüde Friedrich Wilhelm Rathgen'e (1862-1942) borçludur. Rathgen, 1888 yılında genç bir Alman kimyager olarak Koniglichen Museen'e (Berlin Royal Museum) atanmış ve burada bir laboratuvar kurmuştur. Bu laboratuvarda Mısır eserlerinin bozulma sorunları üzerine araştırmalar yapmıştır. Taşların tuzdan arındırılması, pişmemiş kil tabletlerin pişirilmesi çalışmalarını yürütmüştür. Sentetik polimerlerin koruma-onarım alanında yapıştırıcı ve sağlamlaştırıcı olarak ilk kez kullanımı onun tarafından gerçekleştirilmiştir. Bugün hala yapıştırıcı ve sağlamlaştırıcı olarak kullanılan sentetik polimerlerden Zapon'u (Selüloz nitrat) 1903-4'de, Zellon'u (Selüloz asetat) 1913'de keşfeden bilim insanıdır (Caple, 2000:53-54).

I. Dünya Savaşı sırasında Londra'nın altyapı yetersizliğinin bir sonucu olarak British Museum depolarında aşırı nem sorunu yaşanmıştır. Nem nedeniyle eserlerde korozyon ve çözülebilir tuzlardan kaynaklı ciddi tahribat oluştuğu tespit edilmiştir. İngiliz Hükümeti Bilim ve Endüstriyel Araştırmalar Departmanı'nın önemli isimlerinden Dr. Alexander Scott'u British Museum'daki söz konusu sorunların çözümü için görevlendirmiştir. Scott, British Museum'da yürütülen koruma-onarım çalışmalarında bilimsel yöntemlerin kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde müzelerde, özellikle arkeolojik objelerin korunmasında bilimsel araştırma ve yöntemlerin kullanılması, daha sonraki yıllarda koruma-onarımın fen bilimleri ile ortak

çalışmalar yürütülen disiplinler arası bir bilim dalına dönüşmesine önemli katkısı olmuştur (Caple, 2000:54).

1900'li yılların özellikle ilk 60 yılı koruma-onarım alanında Avrupa'da uluslararası kongrelerin toplandığı, meslek örgütlerinin kurulduğu dönem olmuştur. Daha sonra ICOM: The International Council of Museum'a (Milletlerarası Müzeler Konseyi) dönüşecek olan The International Museum's Office of the League of Nations, 1930'da Roma'da uluslararası bir kongre düzenlemiştir (Caple, 2000:54). Bu kongrede daha çok yeni bilimsel yöntemlerin resim ve sanat eserlerinin incelenmesi ve korunmasında kullanılması konusu tartışılmıştır. Bu toplantının önemli sonuçlarından biri de ısı, nem ve ışığın zararlarına karşı tüm müzelere önleyici koruma uygulamalarının önerilmiş olmasıdır (George, 1931:331). Bu ilk toplantının ardından 1931 yılında Atina'da Birinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi toplanmış, kongre sonuçları 1932 yılında Carta del Restauro adı altında yayımlanmıştır (Ahunbay, 1996:148-149). Carta del Restauro, mimari koruma-onarım alanında etik kuralları içeren ve uluslararası kabul gören ilk belgedir. 1930'lu yıllar Boston Güzel Sanatlar Müzesi ve Louvre Müzesi gibi dünyanın çeşitli yerlerindeki önemli müzelerde koruma-onarım laboratuvarları kurulduğu yıllardır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kültür varlıklarının koruma ve onarımı alanında hizmet veren uluslararası komitelerin sayısı artar. The International Museum's Office of the League of Nations (ICOM) adlı, kuruluş 1946 yılında faaliyetlerine resmen başlamıştır. 1950 yılında The International Institute for Conservation of Historic Objects and Works of Art: Uluslararası Tarih ve Sanat Eserleri Konservasyon Enstitüsü (IIC) ve 1953'de İngiltere'de United Kingdom Institute for Conservation (UKIC) gibi güçlü uluslararası enstitüler kurulmuştur. 1952'de koruma-onarım alanında ilk uluslararası dergi olan Studies in Conservation, IIC tarafından kurularak yayın hayatına başlamıştır (Caple, 2000:54). 1959 yılında UNESCO tarafından ICOM'u kültür varlıkları ve taşınmaz eserlerin korunmasına ilişkin çalışmaları desteklemek amacı ile Roma'da International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property: Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM) kurulmuştur.

Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin ikincisi 1964 yılında Venedik'te düzenlemiş ve sonuç bildirgesi Venedik Tüzüğü adı altında yayımlanmıştır (Ahunbay, 1996:150-152). Anıtların korunmasındaki amacın onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumak olduğu açıklanan bu bildirgede taşınmaz kültür varlıklarının onarımı, tarihi yerlerin kullanımı, arkeolojik kazılar ve koruma-onarım alanındaki çalışmaların yayımlanması konularındaki temel ilkeler belirlenmiştir.

Venedik'te yapılan bu toplantının önemli çıktılarından birisi de anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasının önerilmesidir. Bu öneri doğrultusunda Varşova'da bir kongre toplanmış ve International Council on Monuments and Sites: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) kuruluş kararı verilmiştir. ICOMOS'un ilk genel kurulu niteliğindeki bu kongrede Venedik Tüzüğü uluslararası düzeyde kabul edilmiştir. 1967 yılında ICOM bünyesinde bir koruma-onarım komitesi (ICOM-CC) kurulmuş, kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında toplantılar düzenleyen bu kurum ilk kongresini 1969 yılında düzenlemiştir.

1972 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin koruma-onarım alanındaki en etkin kurumu olan The American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works: Amerika Tarihi ve Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarım Enstitüsü (AIC) kurularak ilk üye kayıtlarını yapmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren ICOM-CC, UKIC ve AIC'ye bağlı çalışma grupları çeşitli kongreler düzenlemiş, bu kongrelerin bildiri kitapları yanı sıra koruma-onarım alanında birçok malzeme grubuna yönelik çok sayıda kitap yayımlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda kültür varlıklarını koruma ve onarım alanındaki yayın sayısı giderek artmıştır. 1970'li yıllarda yayın alanındaki bu gelişmelerin yanı sıra Getty Konservasyon Enstitüsü ve Kanada Konservasyon Enstitüsü gibi kuruluşlar koruma-onarım alanındaki çeşitli çalışma ve projelere maddi destek sağlamıştır. Böylece 1970'den itibaren koruma-onarım biliminin gelişimi önemli bir ivme kazanmıştır.

1975 Avrupa Mimarlık Mirası yılı etkinlikleri kapsamında Avrupa'nın tüm ülkelerinden delegelerin katılımı ile Amsterdam'da bir kongre düzenlenmiştir. Sonuçları "Amsterdam Bildirgesi" adı ile yayımlanan (Ahunbay, 1996:152-156) kongrede Avrupa'nın benzersiz mimarlığının tüm halkların ortak mirası olduğu, bu mirasın korunmasında birlik üyeleri yanı sıra tüm Avrupa hükümetlerinin ortak çalışma istek ve zorunluluğuna vurgu yapılmış, bu alanda uygulanması gerekli temel politika ve yaklaşımlar belirlenmiş, sorunların çözümü için önerilerde bulunulmuştur.

20. yüzyılın son çeyreğinde koruma ve onarım meslek elemanının bilgi ve beceri düzeyini yükseltmek ve en azından Avrupa ülkelerinde belli bir standart sağlamak amacıyla çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmaların sonucunda European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations: Avrupa Konservatör-Restoratör Örgütleri Birliği (E.C.C.O.) kurulmuştur. İlk komite üyesi seçimlerinin 14 Ekim 1991 tarihinde Belçika'nın Brüksel kentinde yapıldığı E.C.C.O., konservatör-restoratörlerin deneyim, bilimsel ve kültürel düzeylerini geliştiren ve destekleyen organizasyonlar düzenlemek, mesleki standartları belirlemek, deneyimleri paylaşmak, profesyoneller

arasındaki bilgi alışverişini kolaylaştırmak ve personel değişimini sağlamak amacı ile faaliyetler yürütmekte ve kültür varlıklarının ömrünü, deneyim ve bilgi düzeyi yüksek meslek elemanları eli ile uzatmayı hedeflemektedir. 1997 yılında ise, ana hedefi E.C.C.O.'nun eşgüdümünde ve Ekim 1997'de Pavia'daki toplantıda eğitim konusunda alınan kararlar doğrultusunda kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında yapılan araştırmaları ve verilen eğitimi desteklemek olan European Network for Conservation-Restoration Education: Avrupa Konservasyon-Restorasyon Eğitim Ağı (ENCoRE) kurulmuştur. Bu dönemde koruma-onarım alanında hizmet veren kuruluşlar arasına 1978'de International Committee for the Conservation of Mosaics: Uluslararası Mozaik Koruma ve Onarımı Komitesi (ICCM), 1990'da International Committee on Archaeological Heritage Management (Conservation and Preservation): Uluslararası Arkeolojik Mirasın Yönetimi Komitesi (Önleyici ve Etkin Koruma) (ICAHM), 1999'da The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage: Uluslararası Endüstriyel Mirasın Koruma ve Onarımı Komitesi (TICCIH) gibi tek bir malzeme grubuna ya da alana özel meslek kuruluşları da katılmaya başlamıştır.

Söz konusu uluslararası kurumların, kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında kongreler düzenleyerek etik kuralları belirleme, yayın ve eğitim programları yürütme, projeleri destekleme çalışmaları aralıksız olarak devam etmektedir.

2.2. Osmanlı Döneminde Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımının Gelişimi

Fatih Sultan Mehmet (1432-1481) İstanbul'u fethettikten sonra Topkapı Sarayı'nı yaptırırken Bizans Dönemi'nden kalma lahit ve sütun başlıkları gibi mimari öğeleri sarayın ikinci avlusuna toplatmıştır (Şahin, 2007:109-110). Bu girişim, Osmanlı Dönemi'nde (1299-1922) koruma bilincinin en erken örneğidir.

Osmanlı'da özellikle mimari yapıların korunma ve onarımın motivasyon kaynağı, din, gelenekler ve objenin maddi değeri olmuştur. Bu nedenle vakıflar, Osmanlı Dönemi'nde mimari koruma ve onarımında en etkin kurum olarak ön plana çıkmıştır. Emre Madran'a (1996) göre "Belli bir malın, kamu yararına sonsuza kadar tahsisi olarak tanımlanan vakıf, gerek yapıların oluşması, gerekse yaşamlarını sürdürmesi için yarattığı ve kendi kendini yenileyen kaynaklarla, onarım tarihinin en etkin ve olumlu kuruluşlarının başında gelir" (s. 60).

16. yüzyıldan itibaren sarayın silah deposu olarak kullanılan Aya İrini, 23. Osmanlı padişahı III. Ahmet Dönemi'nde (1703-1730) "Dar-ül Esliha" (Silah Müzesi) adıyla halka açılmış, ancak 1808'deki yeniçeri isyanı sırasında yağmalanarak tamamen kapatılmıştır (Madran, 2012:58). Bu silah koleksiyonu, Osmanlı Dönemi'nde devlet eliyle halka açılan ilk koleksiyon olma özelliğine sahiptir.

Sultan Abdülmecid, 1845 yılında Yalova çevresinde yaptığı gezide çevrede gördüğü Bizans kalıntılarına ilgi göstermiş, üzerinde İmparator Konstantin'in adının bulunduğu yazıtları İstanbul'a göndertmiştir. Abdülmecid'in bu emrinin ardından ülkenin çeşitli yerlerinden İstanbul'a eski eserler gönderilmeye başlanmıştır. İstanbul'a getirilen bu eserler 1946 yılında Tophane-i Amire Müşiri olarak atanan Fethi Ahmet Paşa (1801-1857) tarafından o dönemde cephanelik olarak kullanılan Aya İrini'de muhafaza edilmiştir. Aya İrini'de toplanan bu eserler Eski Silahlar Koleksiyonu "Mecma-ı Esliha-ı Atik" ve Eski Eserler Koleksiyonu "Mecma-ı Asar-ı Atika" olarak tasnif edilmiştir. Daha sonra Askeri Müze ve Devlet Müzesi'ne dönüşecek olan bu çalışma, Osmanlı Dönemi'ndeki ilk müzecilik adımı olarak sayılmaktadır (Akçura, 1972:39; Madran, 2012:58; Şahin, 2007:110).

Aya İrini'deki bu müze-depo 1869 yıllında Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından "Devlet Müzesi" statüsüne kavuşmuş ve bu kuruma müdür olarak Galatasaray Sultanisi öğretmenlerinden Dr. Goold atanmıştır. Ayrıca Saffet Paşa, vilayetlere bir genelge göndererek tarihi eserlerin toplanarak zarar görmeyecek şekilde İstanbul'daki bu yeni müzeye göndermelerini istemiştir (Madran, 1996:61; 2012:58; Şahin, 2007:112-114). Bu genelgede tarihi eserlerin "zarar görmeden" gönderilmesinin istenmiş olması Osmanlı'daki ilk önleyici koruma etkinliği olarak nitelendirilebilir.

Eski eserlerle ilgili ilk yasal düzenleme 13 Kasım 1869 tarihinde hazırlanan "Asar-ı Atika Nizamnamesi" ile yapılmıştır. Asıl amacı yabancıların yaptıkları kazıları sınırlamak olan bu düzenlemede yabancılar tarafından bulunan eserlerin yurt dışına çıkarılamayacağını, ancak yurt içinde ticaretinin serbest olduğu ve eski paraların bunun dışında tutulacağı hükümleri yer almıştır. Yabancılara kazı iznini Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) tarafından verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca 5. maddesinde yer üstünde bulunan eserlerden "bir şeyler" koparmanın yasaklandığı belirtilmektedir (Karaduman, 2004:73-92; Madran, 1996:61; 2012:57; Mumcu, 1969:68-69; Şimşek ve Dinç, 2009:107-108). Bu hüküm de içerik açısından önleyici koruma alanında yapılmış ilk yasal düzenleme olarak değerlendirilmelidir.

Bu ilk yasal düzenlemeden yalnızca 5 yıl sonra 7 Nisan 1874'de birincisinden biraz daha geniş kapsamlı bir yasal düzenleme olan ikinci Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeyle getirilen en önemli yenilik insan elinden çıkan ve eski zamanlardan kalan her eserin "eski eser" sayılmasıdır. Ancak burada kastedilen Osmanlı Dönemi dışında kalan objelerdir. Bu yasayla eski eserler devlet malı sayılmakla birlikte kazılarda çıkan eserlerin devlet, eseri bulan ve eserin bulunduğu yerin sahibi arasında üç eşit parça halinde paylaştırılması emredilmektedir (Akçura, 1972:39; Madran, 1996:61; 2012:58; Mumcu, 1969:70-72; Şimşek ve Dinç, 2009:110).

Dr. Goold'un 1871 yılında Müze Müdürlüğü görevini bırakmasının ardından Sadrazam Mahmut Nedim Paşa müzeyi kapatır. Bir yıl sonra Sadrazam Ahmet Vefik Paşa, yeniden kurduğu Müze-i Humayun'un müdürlüğüne Anton Dethier'i atar. 18 Kasım 1873'de Maarif Nezareti'nden (Milli Eğitim Bakanlığı) Babıali'ye (Başbakanlık) yazılan bir yazıda "müze yapılan yerin gayet nemli ve rutubetli olduğu, bu yüzden içinde bulunan eserlerden bazılarının paslanıp çürüdüğü, asli heyetlerini kaybettikleri" belirtilmekte ve yeni bir müze binası yaptırılması önerilmektedir (Bingöl, 2000:10; Şahin, 2007:115). Bunun üzerine Dethier'in önerisiyle Çinili Köşk onarılır ve 1876'da Aya İrini'deki eserler buraya taşınır. Arkeoloji Müzesi ile Askeri Müze de bu tarihte birbirinden ayrılmıştır (Madran, 2012:58). Söz konusu belgeden anlaşıldığı üzere Aya İrini'nin boşaltılarak eserlerin Çinili Köşk'e taşınmasının önemli sebeplerinden biri mevcut binanın ortam koşullarının eser depolamak ya da sergilemek için uygun olmamasıdır. Bu durumda söz konusu eserlerin Aya İrini'den Çinili Köşke taşınması Osmanlı tarihindeki en kapsamlı önleyici koruma uygulaması olarak değerlendirilmelidir.

Paris'te 12 yıl resim öğrenimi gören Osman Hamdi Bey'in 4 Eylül 1881'de müze müdürlüğüne atanması ile birlikte müzecilik ve koruma tarihimizde yeni bir dönem başlamıştır. 1882 yılında imparatorluğun ilk güzel sanatlar okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebi'ni kuran Osman Hamdi Bey, Lagina Hekate Tağınağı, Nemrud Dağı, Zincirli ve Lübnan-Sayda kazılarını yapmıştır. Bu kazılarla İskender, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Likya ve Tabnit Lahdi gibi ünlü eserler bulunarak İstanbul'a taşınmıştır.

Osman Hamdi Bey'in gayretleri ile 1884 yılında Asar-ı Atika Nizamnamesi, üçüncü kez yeniden düzenlenmiştir. 37 maddeden oluşan nizamnamede eski eser tanımı genişletilerek taşınmazlar da bu eser sınıflamasına dahil edilmiştir. Yeni düzenlemede taşınmaz eserlerin tahrip edilmesi, değiştirilmesi, çevrelerinde zarar verici işlemlerde bunulması ve değerine uygun olmayan işlerde kullanılması yasaklanmıştır. Bu yasayla, arkeolojik kazılarda bulunan eserlerin kazıyı yapana ve arazi sahibine pay verilmesi uygulamalısına son verilmiştir (Akçura, 1972:40;

Madran, 1996:61; Mumcu, 1969:73-75; Şahin, 2007. s. 117; Şimşek ve Dinç, 2009:112-113).

Her geçen gün sayısı artan eserleri depolamak ve sergilemek için Çinili Köşk yetersiz kalınca Osman Hamdi Bey, yeni bir müze binası yapılması için girişimde bulunur. Mimar Valloury'ye planları çizdirilen yeni müze binası Müze-i Hümayum adı ile 13 Haziran 1891 tarihinde açılmıştır. Açılışından kısa bir süre sonra müze içinde, Avrupa'daki modern örnekleri gibi kitaplık, fotoğraf laboratuvarı ve model atölyesi oluşturulmuştur. Daha sonra Asar-ı Atika Müzesi adını alan bu müze, Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul Arkeoloji Müzesi adı ile varlığını sürdürmüştür (Şahin, 2007:116-117).

1902 yılında Konya'da ve 1904 yılında Bursa'da müzelerin açılması Osman Hamdi Bey'in çabalarının sonucunda gerçekleşmiştir (Şahin, 2007:120). 1906 yılında ise dördüncü ve son Asar-ı Atika Nizamnamesi düzenlenmiştir. 36 maddeden oluşan bu son nizamnamenin 26 maddesi taşınır eski eserler ve arkeolojik eserlerle ilgili hükümler içerir. Taşınmazların korunması kavramı bu düzenlemede yerini almış ise de yetersizdir (Madran, 1996:62; 2012:58; Mumcu, 1969:75-76).

Osman Hamdi Bey'in 1910 yılında ölümünden sonra yerine kardeşi Halil Edhem Bey atanmıştır. Osman Hamdi Bey'in başlattığı çalışmalar Halil Edhem Bey tarafından sürdürülerek 1912 yılında Asar-ı Nakşiye Müzesi açılmış ve resim sanatının da müzecilik kapsamına alınması sağlanmıştır. Böylece resim sanatına ilgi çekilmeye çalışılmıştır. 1913 yılında ise Efkaf-ı İslamiye Müzesi açılmış, dini yapılardaki küçük eserler toplanarak koruma altına alınmaya çalışılmıştır (Akçura, 1972:40; Madran, 1996:62; Mumcu, 1969:77-78).

1912 yılında belediyelere kale, burç gibi fonksiyonunu yitirmiş büyük yapı kütlelerini işleme, kitabe gibi kısımlarını belgelemek şartıyla kısmen veya tamamen yıkma izni veren Muhafaza-ı Abidat Hakkında Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu nizamname tarihi binaların yıkımına izin veriyor olsa da belgelemeyi şart koşması açısından önem taşımaktadır. Müzeler, eski eserlerin koruma problemlerini tek başına çözmekte zorlandığı için İstanbul'da 1917'de Muhafaza-ı Asar-ı Atika Encümesi örgütü kurulmuştur. Bu örgüt İstanbul'da birçok tarihi yapının belgelemesini yaparak koruma tarihimiz açısında önemli işler gerçekleştirmiştir (Akçura, 1972:40; Şahin, 2007:120).

2.3. Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımının Gelişimi

Kültür varlıklarının koruma ve onarımı alanında Türkiye Cumhuriyeti döneminin ilk 50 yılındaki çalışmalar Osmanlı Dönemi'ndeki yasal düzenlemelerin geliştirilerek sürdürülmesi şeklinde olmuştur. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasının ardından Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı "Türk Asar-ı Atikası Müdürlüğü" (Türk Eski Eserler Müdürlüğü) kurulmuştur. Müzecilik hizmetleri yürütmekle görevli olan bu birim, bir yıl sonra "Hars (Kültür) Müdürlüğü" adını almıştır. Hars Müdürlüğü, eski eserlerle ilgili tek merkez örgütü olarak müzecilik ve kazı işleriyle ilgili tüm işleri yöneten birim olmuştur. Ancak görevleri arasında koruma ve onarım hizmetleri tanımlanmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile Türkiye Büyük Miller Meclisi, Eğitim İşleri Vekaleti'nin 5 Kasım 1922'de yayımlanan "Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat" başlıklı genelge ile merkezde Hars Dairesi, illerde Maarif Müdürlükleri eski eserlerle ilgili tüm işlemlerin yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Bu genelgeyle müzelere birer kütüphane yapılması, koleksiyonların envanterlerinin çıkarılması, bilim adamlarının kazı izni için Hars Dairesi'ne başvurması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca eski eserlerin alım, satımı ve yurtdışına çıkarılması gibi işlerde Asar-ı Atika Nizamnamesi hükümlerinin uygulanması emredilmiştir (Madran, 1996:63).

Hars Dairesi, 1922 yılında Asar-ı Atika ve Müzeler ile Kütüphaneler ve Güzel Sanatlar Müdürlükleri olmak üzere iki birim halinde yeniden düzenlenmiştir. Bu ayrımdan sonra Asarı-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü'nün görevleri arasında korumanında yer aldığı görülür (Madran, 1996:63). 1917 yılında kurulan ve yalnızca İstanbul'da görev yapan Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Tüzüğü, 1924 yılında "İstanbul'da Müteşekkil Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname" adı altında yeniden düzenlenerek onaylanmıştır. Bu kurum yerel nitelikte de olsa Türkiye'de korumayı denetleyen ve karar veren ilk yasal organizasyondur. İstanbul'da bu yeni dönemde Ayasofya, Sultanahmet, Beylerbeyi Camii, Edirne Selimiye ve Üçşerefeli Camileri, Konya Mevlana Türbesi onarımı yapılan ilk anıt yapılar olmuştur (Madran, 1996:64).

30 Ağustos zaferinin hemen ardından Yunan ordularının kaçmadan önce İzmir'i ateşe verdiği günlerde Amerikan Konsolosluğu, İzmir Lisesi depolarında bulunan Sardis kazısı eserlerini New York Metropolitan Müzesi'ne göndermiştir. Durumdan haberdar olan Atatürk, Müzeler Müdürü Halil Edhem Eldem'e eserlerin geri getirilmesi için gerekli girişimlerde bulunması emrini vermiştir. Söz konusu eserler, Halil Edhem Eldem'in çabaları sonucunda 1924'de Türkiye'ye iade edilmiştir (Yaldız, 1992:8).

1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararı ve Atatürk'ün onayı ile Topkapı Sarayı müzeye dönüştürülmüştür. 1927 yılında müze olarak açılan Topkapı Sarayı, Cumhuriyet Dönemi'nde yeni işlev verilen ilk anıtsal yapıdır. Ardından 6 Nisan 1926 tarihinde Konya Mevlana Dergâh ve Türbesi Atatürk'ün emriyle "Asar-ı Atika Müzesi"ne dönüştürülmüştür (Madran, 1996:64).

Atatürk, 1931 yılında üç ay süren bir yurt gezisi sırasında İzmir, Bursa, Adana ve Konya müzeleri ile bazı ören yerlerini ziyaret etmiştir. Konya gezisi sırasında anıtların harap durumunu görüp büyük bir üzüntü hissetmiş ve dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta eski eserlerin bilimsel yöntemlerle korunması ve tasnifinin yapılması için arkeoloji uzmanlarına ihtiyaç olduğunu belirten Atatürk, Konya'daki Karatay Medresesi, Alaaddin Camii, Sahip Ata Külliyesi, Sırçalı Mescit ve İnce Minareli Medrese'nin derhal onarılmasını istemektedir (Yaldız, 1992:15-16).

Yukarıda değinilen üç olay, Atatürk'ün eski eserlere verdiği değeri ve onların korunmasını, bilimsel yöntemlerle araştırılmasını ne denli önemsediğini göstermektedir. 1931 yılında Atatürk'ün emriyle ve 2876 sayılı kanununla Türk ve Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları, Türklerin medeniyete hizmetlerini bilimsel yöntemlerle incelemek, araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayınlar yapmak üzere Türk Tarih Kurumu kurulmuştur (TTK, 1931). Türk Tarih Kurumu'nun öncülüğünde 1933'de Ahlatlıbel, Ankara Roma Hamamı, 1935'de Alacahöyük, Alişar ve Boğazköy kazıları başlatılmıştır. 1934 yılında ise, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Ayasofya müze statüsüne kavuşturulmuştur (Madran, 2012:63).

Cumhuriyetin bu erken dönemlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın desteği ile toplumda koruma bilinci oluşturulmaya gayret edilmiştir. Bu bilinç, Halkevleri ve Türk Tarih Kurumu vasıtasıyla toplumun katmanlarına yayılmaya çalışılmıştır. Madran'ın (2012) "Cumhuriyetin ilk 30 yılında koruma sektörünü şekillendiren yasal, örgütsel ve parasal düzenlemelerle, korumaya karşı takınılan tavır değerlendirildiğinde, bu sektörün bugün olduğu gibi, incelenen dönemde de konuyu benimsemiş ve inanmış bir kamuoyuna dayanmayan bir 'aydınlar kurumu' olduğu görülmektedir" (s. 64) şeklindeki tespitleri, bu konuda ne denli başarıya ulaşıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

1933 yılında Anıtlar Koruma Komisyonu kurulmuştur. Arık (1953) bu komisyonun anıtların restorasyonu konusunda benimsediği yöntemi "tahkim etmek, muhafaza etmek, anıtların hüviyetini bozmadan onlara yaşama imkânı vermek, bu hususta, bugünkü tekniğin kudret ve terakkisiyle eski ve aslına uygun malzemeyi birleştirmek" (s. 35) sözcükleriyle tanımlamaktadır.

1937-1940 yıllarında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne bağlı bir kimyahane kurulmuştur. Kimya analizlerinin yapıldığı laboratuvarın yanı sıra heykel atölyesi ve fumigasyon odası bulunan kimyahanede müzenin restorasyon ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmalar yapılmıştır (Bingöl, 2001:12).

Türkiye'de koruma alanında kendi koyduğu ilkeler çerçevesinde uygulama kararları alan yasayla oluşturulmuş ilk kurum olan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" 1951 yılında kurulmuştur (Kejanlı vd, 2007:184; Madran, 2012:65).

1950'li yıllarda Ankara Hitit Müzesi (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) örneğinde olduğu gibi (Bingöl, 2001:12) el sanatlarında yetenekli personelin müzelerde koruma-onarım çalışmaları yaptıkları görülür. Bu dönemde yetenekli personelin müzedeki diğer görevlerinin yanı sıra koruma-onarım işlerinde kullanımı gelenekselleşmiştir. Bu gelenek, ancak 2012 yıllında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı restorasyon ve konservasyon bölge laboratuvarlarının kurulmasıyla son bulmuştur.

1961 Anayasası ile birlikte eski eser koruma anlayışı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na da girmiştir. Anayasanın 50. Maddesinde "Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlüdür" hükmü yer almıştır (Resmi Gazete, 1961). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından aynı yılda toplanan 7. Milli Eğitim Şurası'na sunulan Güzel Sanatlar Komitesi Raporu'nda İstanbul Resim Heykel Müzesi'ndeki ışık sorunu nedeniyle resimlerin zarar gördüğü belirtilerek müzeye bir resim atölyesi kurulması istenmiştir. 7. Milli Eğitim Şurası'nın yalnızca bir yıl ardından resim ve heykel müzelerinde tamir atölyeleri kurulabilmesi için iki personel İtalya'ya eğitime gönderilmiştir (Bingöl, 2001:13).

1965-1966 yıllarında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde İngiliz Konservatör Henry Hodges yönetiminde başlayan Çatalhöyük Duvar Resimleri koruma ve onarım çalışmaları (Bingöl, 2001:13) Türkiye'de bu alanda yapılmış bilimsel nitelik taşıyan ilk koruma çalışmasıdır.

Bir müze okulu açılmasına ilişkin 1875 tarihli nizamname, müzecilik eğitimi alanında ülkemizdeki ilk girişim sayılmasının yanı sıra eğitim programının eserlerin uygun yöntemlerle kopyasının çıkarılmasını da içeriyor olması (Su, 1965:29-32,73,74, Belge 44) nedeni ile aynı zamanda koruma eğitimi alanındaki ilk çaba olarak da nitelendirilebilir. Ancak ülkemizde bu alandaki ilk ciddi eğitim çalışması, bu girişimden neredeyse yüz yıl sonra 1969-1970 yıllarında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 15 günlük kursların düzenlenmesi (Bingöl, 2001:13) ile birlikte başlamıştır.

Taşınmaz kültür varlıklarının koruma ve onarımı alanında akademik niteliğe sahip ilk eğitim ise, 1972 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi bünyesinde açılan yüksek lisans programı ile birlikte başlamıştır. ODTÜ'yü Yıldız Teknik, İstanbul Teknik, Ege ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar üniversiteleri takip etmiştir (Ahunbay, 1996:145). Ayrıca ICROM'un Kapadokya Bölgesi'nde birer kurs niteliğinde başlattığı duvar resmi koruma ve onarım çalışmalarının (Bingöl, 2001:13) başlangıç tarihi de 1972 yılıdır.

1973 Türkiye Cumhuriyeti'nin eski eser ve koruma alanında ilk yasal düzenlemenin yapıldığı yıldır. 1906 yılında son kez yeniden düzenlenen Asar-ı Atika Nizamnamesi, 67 yıl sonra çıkarılan 1710 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni yasada taşınmaz eski eserler anıt, külliye, sit, tarihi sit ve arkeolojik sit/ören yeri gibi gruplara ayrılarak tanımlanmıştır. Taşınmaz eski eserlerin, tarihi ve tabiat varlıklarının tespit, tescil, korunma ve onarım işlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Taşınmazların bulunduğu alanlarda düzenleme ve inşaat kararı alma yetkisi Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna verilmiştir. Taşınır eski eserlerin tasnif ve tescilinin yapılması konusunda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı müzeler görevlendirilmiştir. Kazı izni yetkisi ise, Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir (Kanun, 1973). Yasada yeterli olmasa da taşınmazların koruma ve onarımı ile ilgili düzenlemeler bulunurken, taşınırların korunması ve onarımıyla doğrudan ilgili bir hüküm yer almamıştır.

Bu yasanın ardından Türkiye ICOMOS'a üye olmuş ve 1974 yılında ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi kurulmuştur. Ayrıca Atina ve Venedik Tüzükleri ile Amsterdam Bildirgesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanarak yasalaşmıştır (Kejanlı vd, 2007:189).

1982 Anayasa'sının 63. maddesi, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi devletin tarih ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alacağı belirtilmiştir (Anayasa, 1982; Kejanlı vd, 2007:189).

1710 sayılı kanun yasalaştıktan yalnızca 10 yıl sonra 1983'te çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası (Kanun, 1983) ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2004 yılında 5226 sayılı kanunla bu son yasada önemli değişiklikler yapılmıştır. 2863 sayılı kanunla Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına "kültür varlığı" terimi yerleşmiştir. Bu yasayla getirilen en önemli değişikliklerden biri Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu yerine Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun oluşturulmasıdır. Bu son yasada taşınmaz kültür varlıklarının korunma ve onarımına ilişkin oldukça detaylı düzenlemeler yapılmış ve bu işlerle ilgili

kurullar görevlendirilmiş olmakla birlikte, taşınırların bilimsel anlamda koruma ve onarımına ilişkin herhangi bir hüküm yer almamıştır.

1984 yılında İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı kurulmuş ve bir yıl sonra faaliyete geçmiştir. Bu kurumda yurt dışında eğitim görmüş personel tarafından taşınır kültür varlıklarının koruma ve onarım çalışmaları yürütülmüştür (Bingöl, 2001:14). Bu gelişme, Türkiye'de taşınır kültür varlıklarının koruma ve onarımı alanının becerikli müze personeli tarafından icra edilen bir zanaat olmaktan bilimsel veriler ışığında, etik kurallar çerçevesinde profesyonel meslek elemanları tarafından uygulanan bir alana dönüşmeye başladığı an olması açısından önemlidir. 2012 yılında Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Nevşehir, Trabzon illerinde restorasyon ve konservasyon bölge laboratuvarlarının kurulması ile birlikte söz konusu dönüşüm tamamlanarak koruma-onarım mesleğine becerikli müze personelinin yaptığı bir zanaat olarak bakan gelenekçi görüş son bulmuştur.

3. Türkiye'de Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Eğitimi

Etkin ve önleyici korumanın her ikisi de koruma uzmanları tarafından uygulanmakta ise de, önleyici koruma konusunda başarılı olmak sadece koruma uzmanlarının çabaları ile mümkün değildir. Zira kültür varlıkları ile meslekleri gereği ilgilenen, onları inceleyen, belgeleyen, depolayan ve sergileyen herkesin önleyici koruma konusunda bilgi sahibi olması bu alanda yapılacak uygulamaların başarısı için temel koşuldur. Öte yandan etkin koruma işlemlerini gerçekleştirecek kişilerin üzerinde çalışacakları kültür varlığının koruma ve onarımı konusunda öğrenim görmüş olması koşulundan vazgeçilemez. Bunun aksi söz konusu olduğunda, kültür varlıklarını koruma konusunda ehliyetsiz kişiler tarafından yapılacak hatalı uygulamalar objelerin tahribatına ve hatta geriye dönüşü olanaksız zararlara yol açacaktır (Kökten, 2000:33-38; 2003; 2006:510-514). Bu nedenle koruma alanında verilmesi gerekli eğitimi bu her iki koruma türünü de birlikte içeren "Koruma Meslek Elemanlarının Eğitimi" ile yalnızca önleyici korumayı içeren "Araştırma ve Çalışma Konusu Kültür Varlıkları Olan Meslek Elemanlarının Eğitimi" olmak üzere iki başlık altında değerlendirmek mümkündür.

3.1. Koruma Meslek Elemanlarının Eğitimi

Ülkemizde taşınır kültür varlıklarını koruma ve onarımı eğitimi, 1989 yılında Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu bünyesinde açılan Restorasyon-Konservasyon Programı ile birlikte akademik kimlik kazanmıştır.

Söz konusu programın adı, Yüksek Öğretim Yürütme Kurulu'nun 21.05.2009 tarihli kararı ile "Eser Koruma" olarak değiştirilmiş, böylece yüksekokulda verilen eğitim ve öğretimin içeriğini tam ve doğru olarak yansıtan ve mimari restorasyon programları ile karıştırılmasını önleyen bir program ismine kavuşmuştur. Kurucu Müdürlüğü'nü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Önceki Dekanlarından Prof. Dr. Rüçhan Arık'ın yaptığı yüksekokulda sırası ile Prof. Dr. Orhan Bingöl, Doç. Dr. Hande Kökten ve Doç. Dr. Cengiz Çetin müdürlük görevi yapmıştır. Yükseköğretim Kurulu'nun 12.11.2015 tarih ve 75850160-104.01.01.01/61687 sayılı kararı ile Eser Koruma Programı kapatılma sürecinde olan yüksekokulun bu metin kaleme alındığı tarih itibari ile müdürlük görevi Prof. Dr. Ömer Adıgüzel tarafından yürütülmektedir.

Türkiye'de taşınır kültür varlıklarının koruma ve onarımı eğitimini yükseköğrenim düzeyinde veren ilk kurum olma özelliğine sahip bu ön lisans programına ait, arkeolojik kazı buluntularının koruma ve onarımı üzerine yoğunlaşan eğitim programı Tablo 1 ve 2'de yer almaktadır. Bu programda taş, seramik, metal, cam, mozaik, duvar resmi, arşiv malzemeleri ve yağlı boya tablo malzeme gruplarına yönelik bir eğitim sürdürülmektedir. Söz konusu eğitim programında kültür varlıklarının malzeme bilgisi, üretim teknolojisi, bozulma mekanizma ve türleri ile koruma ve onarım yöntem ve malzemelerine ilişkin bilgileri içeren teorik ve uygulamalı dersler yer almıştır. E.C.C.O. tarafından Ekim 1997 yılında İtalya'nın Pavia kentinde (Anonim, 1997), Belçika'nın Başkenti Brüksel'de 2004 (Anonim 2004:2) ve 2010 (Corr vd, 2011:22-25) yıllarında düzenlenen bilimsel toplantılarda alınan kararların ortak noktası, koruma eğitim programında teorik bilgi ile pratik uygulama arasında iyi bir denge kurulması gerekliliğidir. Söz konusu eğitim programında Yüksek Öğrenim Kanununun 5. maddesinin (i) bendinde belirtilen derslerin dışında kalan uygulamalı derslerin mezuniyet için alınması gerekli azami mesleki ders saati toplamına oranı %48'dir. Türkiye'de Başkent Meslek Yüksekokulu dışında taşınır kültür varlıklarının koruma ve onarımı ön lisans eğitimi veren üç yükseköğretim kurumu vardır. Bu kurumların eğitim programları uygulamalı mesleki derslerin alınması gerekli azami mesleki ders saatine oranı açısından karşılaştırıldığında 1994'de kurulan Bergama Meslek Yüksekokulu'nda %34 (Bergama, 2018), 2008'de kurulan Taşköprü Meslek Yüksekokulu'nda %24 (Taşköprü, 2018), 2012'de kurulan Sanat ve Tasarım Meslek Yüksekokulu'nda ise %40 olduğu görülür. (Hatay, 2018). Bu programların eğitim programları içerikleri incelendiğinde ise, Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı (Tablo 4) ile benzerliği dikkat çekicidir.

Koruma-onarım eğitiminde E.C.C.O'nun dikkat çektiği bir diğer önemli nokta ise, uygulamalı derslerde ders malzemesi olarak orijinal kültür

varlıklarının seçilmesi, böylece öğrencilerin deneyimlerinin artırılmasıdır (Anonim, 2004, 2). Başkent Meslek Yüksekokulu'nda uygulamalı derslerin yürütülmesinde izlenen strateji 1. ve 2. yarıyıllarda henüz meslekle yeni tanışmış öğrencilere kültür varlıklarının günümüzde üretilen kopyaları üzerinde, 3. ve 4. dönem öğrencilerine ise mümkün olduğunca orijinal objeler üzerinde uygulama yaptırmak şeklindedir. Ayrıca öğrencilere 1. ve 2. yıl sonunda her biri 30 olmak üzere toplan 60 işgünü staj zorunluluğu getirilmiştir. Böylece öğrenciye stajını yaptığı müze, kazı alanı veya özel koleksiyona ait orijinal eserler üzerinde deneyim kazanabilme şansı tanınarak E.C.C.O.'nun bu konudaki ölçütlerine büyük ölçüde ulaşmak hedeflenmiştir. Bununla birlikte söz konusu eğitim programında 4 yarıyıl gibi kısa bir sürede birçok malzeme grubunda ileri düzeyde etkin koruma yöntemleri teorik bilgisi ve uygulama becerisini vermek planlanmıştır.

1996 yılından 2010'lu yıllara kadar İstanbul Üniversitesi'ndeki programının Türkiye'de taşınır kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında tek lisans programı oluşu ve ülkedeki akademik eğitim almış koruma-onarım meslek elemanına olan büyük ihtiyaç Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı'nda ileri düzey etkin koruma eğitimi vermeyi zorunlu kılmıştır. Lisans düzeyinde eğitim almış meslek elemanı sayısının henüz son derece yetersiz olduğu bir alanda ön lisans programlarında yalnızca önleyici koruma eğitimi vermek söz konusu ihtiyacı karşılamaktan çok uzak bir sonuç doğuracaktır. Söz konusu programda 4 yarıyıllık kısa sürede de olsa aldığı ileri düzey etkin koruma bilgi ve becerisi ile mezun olan eser koruma teknikerleri, Türkiye'deki birçok müze ve kazı alanında 30 yıla yakın süre boyunca çalışmalar yürüterek kültür varlıklarının koruma ve onarımı alanında önemli görevler üstlenmiştir. Bugün İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Bölge ve Merkez Laboratuvarı yanı sıra diğer 9 bölge laboratuvarının her birinde en az bir Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı mezunu görev yapmaktadır.

29. kuruluş yıl dönümünü kutlayan Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programında verilen eğitimin yanı sıra öğretim elemanları tarafından 41'i ulusal 19'u uluslararası nitelikte 60 koruma-onarım projesi gerçekleştirilerek Türkiye kültürel mirasının korunmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmalar Doç. Dr. Hande Kökten[5], Prof. Dr. Y. Selçuk Şener[6], Prof. Dr. Bekir Eskici[7], Doç. Dr. Cengiz Çetin, Doç. Dr. A. Akın

[5] Kasım 2015 tarihinde emekli olmuştur.

[6] 2011 yılından buyana Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde görev yapmaktadır.

[7] 2011 yılından buyana Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Akyol[8], Öğr. Gör. Dr. Kozan Uzun, Öğr. Gör. Işık Bingöl[9], Öğr. Gör. Simin Şay, Öğr. Gör. Elif Saraç, Öğr. Gör. Serap Özdemir[10], Öğr. Gör. Deniz Hepdinç-Hasgüler[11] ve Öğr. Gör. Ayşegül Apaydın[12] tarafından yürütülmüş ve yüksekokul öğrencileri de stajyer olarak görev almıştır. Bu çalışmaların büyük bölümünün gerçekleştirildiği laboratuvar ve kapasiteleri tablo 3'de verilmiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren taşınmaz kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında Restorasyon ve Konservasyon ön lisans programları açılmaya başlamıştır. Bu programların sayısı 2012 yılında 22 iken, ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjan Kılavuzu'ndan elde edilen verilere göre program sayısı hızla artarak 2017'de 51'e ulaşmıştır. 2012 yılında yapılan bir araştırmaya göre eser koruma programları da dahil sayısı 24 olan ön lisans programlarında program başına düşen kadrolu öğretim elemanı sayısı 1.9'dur (Çetin, 2012a:112). Bugün de bu programların ciddi bir öğretim elemanı açığı olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Unutulmamalıdır ki, ara eleman yetiştirmeyi amaçlayan mesleki eğitim programlarından mezun eser koruma teknikerinin sahip olduğu mesleki bilgi ve deneyim, kültür varlıklarının korunması ve onarımı konusunda karar verme ve inisiyatif kullanma süreçlerinde yeterli değildir. Koruma teknikerlerinin mutlaka bir koruma uzmanı (konservatör) tarafından yönlendirilmeleri ve denetlenmeleri gerekir. Örneklemek gerekirse bu durum sağlık sektöründe görev yapan "sağlık memurları" ile "tıp doktorları" arasındaki bilgi ve yetki farkıyla açıklanabilir bir ciddiyet göstermektedir.

1993 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde kurulan ve 1996-1997 eğitim-öğretim yılında öğrenci alan Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarımı Bölümü, taşınabilir kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında Türkiye'de lisans düzeyinde eğitim veren ilk program olmuştur (Kökten, 1999:1-5). Bu ilk lisans programının ardından Selçuk, Batman, Pamukkale, Kocaeli Üniversiteleri Fen–Edebiyat veya Edebiyat Fakülteleri bünyesinde; Gazi, Ankara ve Giresun Üniversitelerinde Güzel Sanatlar Fakültesi'nde kültür varlıklarını koruma ve onarım bölümleri; Çanakkale 18 Mart ve İstanbul Gelişim Üniversitelerinde Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

[8] 2013 yılından buyana Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde görev yapmaktadır.
[9] 2007 yılında emekli olmuştur.
[10] Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde görev yapmaktadır.
[11] Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde görev yapmaktadır.
[12] Serbest konservatör olarak çalışmaktadır.

çatısı altında ise "Restorasyon ve Konservasyon" bölümleri kurulmuştur. Bu programlara 2010 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve 2011 yılından sonra Kafkas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültelerinde açılan Sanat Eserleri Konservasyonu ve Restorasyonu Bölümleri eklenmiştir.

Söz konusu bölümlerden yalnızca Batman, Gazi, Ankara, İstanbul ve İstanbul Gelişim Üniversitelerindeki programlarda eğitim verilmektedir. Diğer programlara öğretim elemanı yetersizliği nedeni ile henüz öğrenci alınmamaktadır. Ancak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde yer alan Sanat Eserleri Konservasyonu ve Restorasyonu Bölümü eğitim programı üniversitenin Bolonya bilgi paketi içinde yayımlanmaktadır (Sanat, 2018). Eğitim sürdürülen ve/veya eğitim programı yayımlanmış 6 bölümün eğitim programları E.C.C.O. ölçütlerine uygunluğu açısından karşılaştırıldığında uygulamalı meslek derslerinin alınması zorunlu asgari ders saatine oranı Batman Üniversitesi'nde %6.5 (Batman, 2018), İstanbul Gelişim Üniversitesi'nde %22.5 (Gelişim, 2018), İstanbul Üniversitesi'nde %38.7 (İstanbul, 2018), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne %39 (Sanat, 2018), Ankara Üniversitesi'nde % 43,4 (Ankara, 2018) ve Gazi Üniversitesi'nde %52.2[13] olduğu görülür (Gazi, 2018).

Taşınmaz kültür varlıkları koruma ve onarımı eğitimi veren İstanbul Gelişim Üniversitesi ile sanat eserleri koruma ve onarımı eğitimi veren Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi dışında taşınır ya da kültür varlıklarını koruma ve onarım eğitimi veren Gazi, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri eğitim programlarını Başkent Meslek Yüksekokulu eğitim programı ile ismi ve/veya içeriği benzeyen dersler açısından karşılaştırdığında Batman Üniversitesi %15, İstanbul Üniversitesi %25, Gazi Üniversitesi %28,7 ve Ankara Üniversitesi ile %34 oranında benzerlik kurulmaktadır. 4 dönemle sınırlandırılmış ön lisans eğitimiyle 8 dönemlik lisans eğitimi arasında verilen derslerin isim ve/veya içeriği açısından %25 (1/4) ve üstü benzerliklerin anlamlı bir oran olduğu kanaatindeyiz. Özellikle Gazi ve Ankara Üniversiteleri ile yapılan karşılaştırmada ortaya çıkan yüksek orandaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

[13] Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü eğitim programında 3 saat uygulama 1 ulusal kredi olarak sayılabildiğinden 4 saatlik bir meslek dersi içinde 3 saat uygulama gösterilebilmiştir. Ankara Üniversitesi ulusal kredi belirleme sitemi bu duruma imkan tanımamaktadır. Ancak Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'de 4 saatlik mesleki derslerde 2 saat teori 2 saat uygulama gösterilirken, pratikte ders içinde 2 saatten daha fazla uygulama yapılmaktadır. Bu durum dikkate alındığında her iki programda uygulamalı ders saatlerinin alınması gerekli azami ders saati içindeki oranı birbirlerine oldukça yakın olacaktır.

Derslerin isim, içerik ve programdaki teorik ve uygulamalı ders saatleri oranlarındaki benzerlikler, özellikle Gazi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi lisans programlarının hazırlanmasında Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı'nın örnek alındığını göstermektedir. Bu iki lisans eğitim programı, büyük ölçüde söz konusu ön lisans eğitim programının 8 yarıyıla yayılması ile oluşturulmuştur.

Bu duruma tersinden bakıldığında ise, Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programında yürütülen eğitim programının açıldığı 1989 yılından bugüne kadar 8 yarıyıllık bir lisans programının 4 yarıyıla sıkıştırılmış uygulaması olduğunu söyleyebiliriz. Oysa Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürlüğü organizasyonunda Kasım 2016 tarihinde İstanbul'da meslek elemanları ve üniversitelerde alanda görev yapan bilim insanlarının katılımı ile düzenlenen "Restorasyon - Konservasyon Alanında Mesleki Yetkinlik ve Unvan Tanımları Çalıştayı Sonuç Raporu, ön lisans (Düzey 5) mezunu meslek elemanlarının (Eser koruma teknikeri) yetkinlik ve sorumluluk alanını önleyici koruma yöntemlerinin uygulaması ile sınırlamıştır (Rapor, 2016:12).

2016 yılında Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde eğitime başlanması ile birlikte Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı bir lisans programına dönüşerek Türkiye'de kültür varlıklarını koruma ve onarımı alanında üstlendiği kurucu ve öncü rolünü 30 yıla yakın bir süre başarı ile sürdürerek tamamlamıştır. Artık yeterli sayıda lisans programının bulunması ön lisans programlarında 4 yarıyıl süreye sıkıştırılmış bir programla ileri düzey etkin koruma eğitimi verme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Ancak kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında ara eleman ihtiyacı sürmektedir. Bu nedenle ön lisans eğitim programlarının sınırlı etkin koruma bilgisi, buna karşılık olabildiğince geniş ve detaylı önleyici koruma bilgisi ve uygulamaları ile zenginleştirecek şekilde güncellenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma eğitim programının 30 yılın ardından günümüz gelişmeleri, imkan ve ihtiyaçları dikkate alınarak yapılan değerlendirmesinde şu olumsuz noktalara dikkat çekmek gereklidir:

- Yürütülen eğitim programı aşırı yoğun bir programdır. Bu nedenle başarı ortalaması son derece düşüktür.
- Aynı anda birden fazla malzeme grubuna yönelik etkin koruma yöntem bilgisi ve uygulama becerisi kazandırmayı hedeflemektedir.
- Bu durum öğrencinin bilgi, beceri ve eğilimine uygun bir eğitim almasına imkan tanımamaktadır.

- Avrupa ülkelerinde bu alanda ileri düzeyde etkin koruma eğitimi vermeyi hedefleyen programlar Avrupa Eğitim-Öğretim Yeterlik Çerçevesine "European Qualifications Framework" (EQF) göre 6. düzey programlarıdır. Bu programların tamamına yakını 3+2 toplam 5 yıl süren, 6. ve 7. düzey eğitimi birleştiren bir yapıya sahiptir (Çetin, 2012b:244-246).
- Avrupa ülkelerinde söz konusu programların ana hedefi belli bir malzeme grubuna ait ileri düzeyde etkin koruma eğitimi vermektir. Bu programlarda belirlenen malzeme grubunun yanı sıra birkaç malzeme grubunda genel koruma bilgisi edinilebilmektedir.

Öte yandan Türkiye yükseköğretim kurumları, taşınır kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında 50 yıla yakın, taşınır kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında ise 30 yılı bulan eğitim deneyimine sahiptir. Kültür varlıklarını koruma ve onarım eğitimi veren bölümlerin programlarında kültür varlıklarını malzeme türlerine göre gruplandırmalı, oluşturulan her bir malzeme grubuna göre anabilim dalları açılmalıdır. Bu eğitim programları, anabilim dalları arasında seçmeli ders alabilme olanağı tanır özellikte olmalıdır. Öğrenciler, bu programlardan bilgi, beceri ve eğilimlerine göre kendilerine en uygun olanı seçebilmelidir. Böylece her konuda biraz bilgi ve beceriye sahip meslek elemanları yerine bir alanda ileri diğer alanlarda genel bilgi ve beceri düzeyine sahip meslek elemanları yetiştirilebilir. Aynı zamanda bu tür bir eğitim programıyla lisansüstü eğitimle uzmanlaşmaya temel hazırlanmış olacaktır.

Ülkemizde çok sayıda lisans düzeyinde eğitim veren program açmak için yeterli sayıda ve nitelikte öğretim elemanı bulunmamaktadır. Buna rağmen lisans eğitimi programlarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'de eğitim etkinliği içinde bulunan dört yıllık kültür varlıklarını koruma ve onarım programlarının, ders başlıkları ve içerikleri ile bu programlarda eğitim veren öğretim elemanlarının alandaki mesleki eğitim ve deneyimleri incelendiğinde, lisans eğitimi ile ilgili ciddi sorunların bulunduğu ve bunların aşılabilmesi için önce eğitimi verecek kişilerin niteliklerinin belirlenmesi ve bu alanda öğretim elemanı yetiştirilmesi gerektiği görülmektedir. Zira yıllar boyunca taşınabilir kültür varlıkları koruma-onarımı eğitimi veren iki yıllık ön lisans programlarında eleştirdiğimiz "yeterli akademik yapılanma sağlanmadan program açma" girişimi, bu kez dört yıllık lisans programlarında karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, anılan bölümlerin ders program ve içerikleri de, mesleğin gerektirdiği formasyon ve yeterlilik dikkate alınmadan hazırlanmakta, daha ziyade ders verecek kişilerin uzmanlık alanları esas alınmaktadır.

Diğer taraftan, bu alandaki bir başka ciddi ve olumsuz sonuç doğuran sorun da, ülkemizde taşınabilir kültür varlıkları koruma ve onarımı konusunda ulusal düzeyde standartların henüz oluşturulmamış olmasıdır. Avrupa ve Amerika'da IIC (International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works) ve AIC (American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works) tarafından düzenlenen mesleki etik ve standartlar, koruma uygulamasını yapacak meslek elemanlarının tanım ve yeterliliklerinden, koruma uygulamalarında dikkate alınması gerekli ilkelere, koruma belgelemesi ve belgelerdeki bilginin ulaşılabilirliğinden, obje sahiplerinin haklarına dek pek çok konuya açıklık getirmektedir. Ülkemizde bu ilke, etik ve standartların yokluğu ise, bu alanda çalışanların sorumluluk ve yükümlülüklerini nesnellikten uzaklaştırarak, öznelleştirmekte; uygulamalar sırasında yapılan yanlışlar büyüdükçe tahribata dönüşmekte, ancak bu konuda hiçbir denetim veya yaptırım uygulanamamaktadır.

3.2. Araştırma ve Çalışma Konusu Kültür Varlıkları Olan Meslek Elemanlarının Eğitimi

Yasa koyucu, ülkemizde arkeolojik kazı alanlarında yürütülmesi gereken koruma işini tamamen kazı başkanının bilgi, beceri ve sorumluluğuna bırakmıştır. Oysa günümüzde gelişmiş ülkelerde kazı alanında koruma işi mutlaka kazıbilimci ve koruma uzmanı iş birliğiyle planlanır ve yalnızca koruma uzmanları tarafından uygulanır (Bourque vd, 1980:794-799; Price, 1995:2-4; UKIC-Archaeology Section 1995:47; Sullivan, 1997:15-26; Demas, 2002:27-54; Mason ve Avrami, 2002:13-26).

Türkiye'de Sagalassos, Ephesos, Pergamon, Kaman-Kalehöyük, Sardes ve Aphrodisias gibi, yabancı bilim heyetleri tarafından yürütülen, kazılarda etkin koruma işlemlerinin gerçekleştirildiği koruma laboratuvarı ve tüm kazı sezonu boyunca arkeologlarla birlikte çalışan koruma uzmanları bulunmaktadır. Diğer bir değişle yabancı kazı bilimciler koruma sorumluluklarını tamamen bu konunun uzmanlarına devretmişlerdir. Türk bilim heyetleri tarafından yürütülen ve sayıları giderek artan arkeolojik kazılarda ise durum daha farklıdır; koruma laboratuvarı ve koruma uzmanına sahip Türk kazı sayısı ne yazık ki bir düzineyi geçmemektedir. Türk heyetleri tarafından yürütülen kazıların büyük bir bölümünde koruma ve onarım işleri genellikle arkeologlar tarafından üstlenilmektedir. Söz konusu koruma işlemlerinin hemen hepsi etkin koruma içerikli olup, önleyici koruma yöntemlerine ise neredeyse hiç yer verilmemektedir. Diğer bir değişle arkeologlar koruma konusunda ehliyet sahibi olmadıkları halde etkinlik göstermekte, önleyici koruma bilgisinden dahi yoksun bir biçimde arkeolojik buluntuları korumaya çalışmaktadırlar (Kökten, 2006, 511).

Arkeolojik kazıda koruma çalışmaları yalnızca kazı alanında değil, müzeye götürülemeyecek nitelikteki eserlerin depolandığı kazı deposunda da yürütülmektedir. Yasalar gereği Türkiye'deki arkeolojik kazı depoları kazı sezonu sonunda bir sonraki döneme dek açılmamak üzere mühürlenirler. Bu nedenle kazı depolarına konulan buluntular ortalama dokuz ay süre ile çevresel ortam koşullarının hiçbir şekilde kontrol edilmediği bir ortamda bırakılır. Bu nedenle kazı depolarına yerleştirilen eserlerin zarar görmemesi ancak doğru ve etkili önleyici koruma yöntemlerinin (yalıtım, doğru paketleme malzemeleri ve yöntemlerinin seçimi, mikro iklim yaratılması, vb.) uygulanmasıyla mümkündür.

Yasalar gereği kazı başkanları gün ışığına çıkardıkları taşınır kültür varlıklarını müzelere teslim etmek zorundadırlar. Müzeye teslim edilen eserlerin korunma sorumluluğu böylece kazı başkanından müze müdürlüğüne ve uzmanlarına geçer. Türkiye Cumhuriyeti, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı devlet müzelerinde uygulanan İç Hizmet Yönetmeliği (Yönetmelik, 1990) ise, müze uzmanına yüklediği sayısız ağır görevin yanı sıra müzedeki eserlerin durumunun izlenmesi, koruma ve onarımı işini de arkeolog ve müze araştırmacılarından oluşan müze uzmanlarına vermektedir. Öte yandan Türkiye'deki müzelerde görev yapan müze uzmanı sayısı Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği'nde tanımlanan ve koruma dışında kalan sorumluluklarının bile çok az bir bölümünün gerçekleştirilmesine olanak tanır. Bu durum ise, aslında müzenin temel işlevlerinin başında gelen koruma alanında eksiksiz yerine getirilmesi beklenen uygulamaların çoğunlukla ertelenen işlere dönüşmesine neden olmaktadır. Bu olumsuz tabloyu daha da kabul edilemez hale getiren ise, söz konusu müze uzmanlarının koruma alanındaki bilgi ve deneyim eksikliğidir. Böylece, yönetmelikte belirtildiği üzere müze koleksiyonuna yönelik her türlü koruma işlemi bu alanda eğitimi olmayan ve tamamen farklı görevleri yürütmek üzere yetiştirilmiş müze araştırmacılarına bırakılmaktadır.

Türkiye'de 201 üniversitesinin 57'sinde arkeoloji ya da sanat tarihi bölümü bulunan edebiyat ya da fen-edebiyat fakültesi, 55'in de ise güzel sanatlar fakültesi bulunmaktadır. Çalışmamızda bu fakültelerden eğitim programı bilgisi fakültenin resmi internet sayfasında yayımlananlar dikkate alınmıştır (Tablo 5). Edebiyat ya da fen-edebiyat fakültelerinin 29'unda, güzel sanatlar fakültelerinin ise 6'sında önleyici koruma; edebiyat ya da fen-edebiyat fakültelerinin 24'ünde, güzel sanatlar fakültelerinin ise 15'inde etkin koruma bilgisi ve uygulaması içeren ders mevcuttur. Korumayla ilgili içeriğe sahip herhangi bir ders bulunmayan edebiyat ya da fen-edebiyat fakültesi sayısı 21 ve güzel sanatlar fakültesi sayısı ise 18'dir. Önleyici koruma dersi sayısı edebiyat ya da fen-edebiyat fakültelerinde toplam fakülte sayısının

yarısından daha fazlayken, güzel sanatlar fakültesinde son derece düşüktür. Buna karşılık koruma ve onarım meslek elemanı yetiştirmeyi hedeflemeyen lisans programlarında uygulamalı etkin koruma bilgisi içeren ders bulunmamalıdır. Ancak koruma ve onarım meslek elemanı yetiştirmeyi hedeflememesine rağmen eğitim programında uygulamalı etkin koruma derslerine yer veren fakülte sayısı her iki fakülte türünde de toplam fakülte sayısının yarısına yakındır (Tablo 5). Etkin koruma bilgisi içeren derslerin bir veya iki dönem, haftada iki ya da dört saat verilmesi bu program mezunlarının herhangi bir kültür varlığına başarı ile etkin koruma uygulayabilmesine imkan sağlayacak düzeyde değildir. Bu nedenle söz konusu dersleri alan lisans mezunlarının kültür varlıkları ya da sanat eserlerine etkin koruma uygulaması yapması, eserlerdeki mevcut sorunları çözmek yerine büyütecek, hatta geri dönüşümü imkansız zararlara yol açabilecektir. Zira etkin koruma eğitim ve öğretimi asgari ön lisans düzeyinde verilmesi gereken; öğrencinin kimya bilgisi yanı sıra, gelişmiş el becerisine de sahip olmasını gerektiren bir bilim dalıdır ve uzmanlaşmayı öngörür (Kökten, 1999) Buna karşın önleyici koruma yöntemleri, doğrudan arkeolojik buluntulara uygulanacak işlemlerden oluşmadığı ve yine de eserlerin bozulma sürecini yavaşlatarak, kontrol altına aldığı için arkeoloji ve sanat tarihi gibi müze uzmanı yetiştiren bölümlerin eğitim programlarında mutlaka yer alması gerekli koruma bilgisini içerir.

Arkeolog, sanat tarihçi ve müze uzmanlarına yönelik önleyici koruma eğitiminde özen gösterilmesi gereken en önemli unsur, söz konusu ders içeriğinin etkin koruma ile ilgili hiçbir bilgi ve uygulamayı kapsamaması; böylece ilgili bölümlerden mezun arkeolog ve sanat tarihçinin "koruma bilimini" disiplinler arası işbirliği çerçevesinde ve kendi mesleki etkinliklerini tamamlayan bir bilim dalı olarak görme alışkanlığını kazanmalarının sağlanmasıdır. Bunu sağlayabilmek için koruma eğitimi sırasında önleyici koruma ile etkin koruma arasındaki ayrım çok açık bir şekilde ortaya konulmalı, etkin korumanın yalnızca koruma uzmanları tarafından yapılabileceğinin altı çizilmelidir. Bu nedenle arkeoloji ve sanat tarihi öğrencilerine yönelik bir önleyici koruma eğitimi korumanın tanımı, koruma türleri ve bunlar arasındaki fark, koruma tarihçesi ve koruma etiklerinin açıklanması ile başlamalıdır. Bu bağlamda önleyici koruma eğitiminin, söz konusu koruma biçiminin uygulandığı alanlar göz önüne alınarak, arkeolojik kazı ortamından başlayıp müze ve galerilerdeki koleksiyonlara yönelik koruma yaklaşımları ile tamamlanması gerekir (Bourque vd, 1980:794-795).

Arkeolojik kazı alanında önleyici koruma eğitimi ise öncelikle arkeoloğun buluntuları kazı sırasında ve sonrasında ortaya çıkabilecek bozulmaları tetikleyen dış etkenlerden koruyarak gün ışığına çıkarması ve taşıyabilmesini hedeflemelidir. Bu amaçla uygulanabilecek özel kazı

teknikleri, kaldırma ve ilk yardım yöntemleri yanı sıra, toprak altındaki çevresel koşullarla yüzyıllar boyunca "denge" sağlamış olan arkeolojik buluntunun, kazı sonucu çıkarıldığı yeni ortamın nem / sıcaklık / güneş ışığı / hareketlilik gibi zarar verici olabilecek etkilerinden korunması da "kazı alanında önleyici koruma"nın içeriğinde yer almalıdır (Sease, 1995:29-39).

Önleyici koruma eğitimin ikinci hedef kitlesi güzel sanatlar alanı olmalıdır. Sanatçılar, arkeolog ve sanat tarihçiler kadar sık olmasa da meslekleri gereği kültür varlıkları ile temas halinde bulunurlar. Modern dünyada koruma ve onarım biliminin ilgi alanı kültür varlıklarının yanı sıra sanat eserlerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sanat eserleri koruma ve onarımı son yıllarda koruma ve onarım biliminin önemli dallarından birisi haline gelmiştir (Naude & Wharton, 1995:4-5, 7; Strandberg, 1997:11-17). Bu nedenle sanat eğitimi faaliyetinde bulunan yükseköğretim programlarının ders programında önleyici koruma yer almalıdır. Arkeoloji ve sanat tarihi programlarında yer alan önleyici koruma ders içeriği ve eğitimin süresi sanat eğitimi veren kurumlardaki ile aynı olamaz. Haftada 2 saati geçmeyen 14 haftalık süreye ve sanat eserlerinin korumasına yönelik önleyici koruma bilgi ve uygulamalarının ağırlıkta olduğu bir ders içeriği sanat eğitimi faaliyetinde bulunan yükseköğretim kurumları için daha uygun olacaktır.

2007 yılında Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı ile Uzaktan Eğitim Merkezi işbirliğiyle Türkiye'de arkeolog ve müzecilere yönelik bir önleyici koruma sertifika programı hazırlanmıştır (Kökten ve Çetin, 2010:151). Bu sertifika programı ilk kez Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'ne bağlı müzelerde görevli müze uzmanlarına uygulanmıştır. Esas olarak müzelerde başvurulacak önleyici koruma yöntemleri hakkında ayrıntılı bir içeriğe sahip ve dört ay süren bu uzaktan eğitim programı (Tablo 6), "kurtarma kazıları" sırasında kullanılacak teknik, yöntem ve malzemelere de yer vermektedir (Kökten vd, 2007).

4. Sonuç

Objeler eskiyince ya da hasar gördüğünde yapılan basit onarımları, kültür varlıklarını koruma ve onarımın ilk ayak sesi olarak nitelendirecek olursak koruma-onarım bilim alanının tarihçesi, insanoğlunun ilk el aletlerini yaptığı prehistorik dönemlere kadar geri gider. Rönesans, koruma-onarımın bir zanaat olarak geliştiği evredir. 18. ve 19. yüzyıllar zanaat aşamasının bilimsel aşamaya evrildiği dönemdir. Ayrıca önce milli, sonra uluslararası nitelikte koruma-onarım kurul ve kurumları da bu yüzyıllarda ortaya çıkar.

18 ve 19. yüzyıllar Osmanlı Devleti'nde de müzecilik ve koruma-onarım alanındaki ilk ışıltının görüldüğü zaman aralığıdır. Osman Hamdi Bey Dönemi (1881-1910), Osmanlı'da hem müzecilik hem koruma alanında büyük adımların atıldığı dönemdir. İlk arkeolojik Türk kazısı da bu dönemde yapılır. Eski eserlerin korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme 1869 yılında çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnamesidir. Bu nizamnamede korunmaya çalışılan, taşınır kültür varlıklarıdır. 1906'da çıkarılan son nizamnamede taşınmazlar da bir yasal düzenlemede önemli yer edinmiş olsa da taşınır kültür varlıklarına ilişkin maddeler hala taşınmazlarla ilgili olanlardan daha çok sayıdadır. Yasal düzenlemelerde taşınmazların aleyhine olan bu durum 1973 de çıkarılan 1710 sayılı kanun ile tersine döner. 1983'te yürürlüğe giren 2486 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile üstünlük tamamen taşınmaz kültür varlıklarına geçer. Bu son yasada taşınmazların korumasını yapan ya da denetleyen kurumlar ve kurallar yer almışken, taşınırların korumasının nasıl yapılacağı ve kim tarafından denetleneceğine değinilmemiştir. Türkiye'de taşınır kültür varlıklarını koruma ve onarım uygulamalarının standardını belirleyen ve denetleyen bir kurumun olmayışı büyük bir eksikliktir.

Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nin de büyük bir bölümünde koruma bilinci toplumun tüm katmanlarına yayılamamış, kültür varlıklarının koruma ve onarımı yalnızca belli bir entelektüel kesim arasında bir anlam ifade etmiştir. Bu durumun günümüzde de büyük ölçüde değişmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Becerikli müze personelinin etkin koruma yapması geleneği, Avrupa ülkelerinde 1970'lerde son bulmuşken, Türkiye'de bu gelenek ancak 2012 yılında restorasyon ve konservasyon bölge laboratuvarlarının kurulması ile terk edilmiştir.

Kültür varlıklarının koruma ve onarımı eğitimi alanındaki girişimler 1972'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde mimari restorasyon yüksek lisans programı açılana kadar oldukça cılız kalmıştır. Bu tarihten sonra gelişim ivme kazanmış olsa da bu alandaki asıl dönüm noktası Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu'nun 1989 yılında kurulmasıdır. Bu yüksekokulun Eser Koruma eğitim programı özellikle mimari koruma-onarım programları dışındaki eğitim programlarına örnek oluşturmuştur. Geçtiğimiz 30 yıl içinde Türkiye'de kültür varlıklarını koruma ve onarım eğitim programlarının ders adlarını, ders içerik ve eğitim temel felsefesini belirleyici en önemli aktör Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı olmuştur. Bu program 2010'ların ikinci yarısından itibaren lisans programlarının sayısının hızla artması ile önemini ve alandaki ağırlığını kaybetmeye başlamıştır. Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nün 2016 yılında eğitime başlaması

ile birlikte misyonunu tamamlayan yüksekokulun Eser Koruma Programı kapanma sürecine girmiştir.

Lisans programlarının sayısı artmakla birlikte kültür varlıklarını koruma ve onarım alanında ara elemana olan ihtiyaç sürmektedir. Ön lisans programlarının geçtiğimiz 30 yılda yaşanan zorunluluk nedeniyle etkin koruma ağırlıklı içeriğinin 2016 yılında İstanbul'da düzenlenen Restorasyon - Konservasyon Alanında Mesleki Yetkinlik ve Unvan Tanımları Çalıştayı Sonuç Raporuna uygun bir biçimde önleyici korumayı kapsayacak şekilde güncellenmesi gerekmektedir.

Lisans programlarının ise, kültür varlıklarının üretildiği malzemelere göre sınıflandırılmış anabilim dallarına ayrılarak, her bir anabilim dalının belli malzeme gruplarına odaklı eğitim yürütmesi gereklidir. Böylece eğitimde kaliteyi Avrupa ülkeleri seviyesine çıkarabilmenin zemini yaratılmış olacaktır. Ayrıca bu tür bir program lisansüstü eğitiminin alt yapısını da hazırlamış olacaktır. Bunun yanı sıra öğrenciye bilgi, beceri ve eğilimine uygun eğitim fırsatını tanıma imkânı doğacaktır.

Her yıl gerçekleştirilen yerli ve yabancı arkeolojik kazılarda ele geçen yeni buluntularla sayıları sürekli artan müze koleksiyonları yanı sıra, devlet müzelerinde depolanan ve sergilenen etnografik objeler ve sanat eserlerinin bilimsel yöntemlerle korunması gerçekleştirilemediği sürece var olan ve sürekli genişleyen kültür mirasımız zarar görecek, hatta yitirilecektir. Unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin kültür varlıklarının korunması alanında başarılı sayılabilmesi, uygulamacıların yeterliliği ve deneyimi kadar, ülkede verilen koruma eğitiminin niteliğine, konservatör ve konservasyon teknikerinin birlikte çalışmasını sağlayacak düzenlemelere, uluslararası ilke, etik ve standartları gözeten bilinçli bir yaklaşıma, kazıbilimciler, müze uzmanları ve sanatçıların koruma uzmanları ile işbirliğine ve bu bilim dalının gelişmesi için yapılacak yatırımlara bağlıdır. Bu yatırımları yapacak kurumların başında hiç kuşku yok ki, Yükseköğretim Kurulu ile Üniversiteler gelmektedir. Yükseköğretim Kurulu ve Üniversite yöneticileri koruma bilimini geliştirmek amacı ile yeni bölüm ve programlar açmak yerine, var olan ön lisans ve lisans programlarının içeriğini zenginleştirip akademik kadrolarını güçlendirmeli; potansiyeli bulunan ön lisans programlarının ise, lisans programlarına dönüşümünü hızlandırıcı teşvikte bulunarak, bu kurumların uluslararası yetkinlikte bilim üreten ve eğitim veren kurumlara dönüşmelerine yardımcı olmalıdırlar.

Önleyici koruma, koruma-onarım biliminin önemli bir parçasıdır. Kültür varlıklarını önleyici koruma uygulamaları olmadan yalnızca etkin koruma yöntemleriyle korumak mümkün değildir. Doğru ve yeterli bir önleyici

koruma uygulaması, etkin koruma ihtiyacını ya tamamen ortadan kaldıracak ya da uygulama düzey ve yoğunluğunu düşürecektir. Öte yandan etkin koruma yalnızca EQF'ye göre 6. düzey de mesleki eğitim almış profesyoneller eli ile yapılabilir yöntem ve uygulamalar içerirken, önleyici korumanın başarısı, eğitimli meslek elemanının kültür varlığıyla mesleği gereği temasta bulunan diğer meslek grupları ile işbirliğine bağlıdır. Bu nedenle işi gereği kültür varlığı ile temasta bulunan kişilere önleyici koruma eğitimi verilmesi en az 6. düzey ve üstü mesleki eğitim kadar önemlidir. Türkiye'de meslekleri gereği kültür varlıkları ile temasta bulunan kişilere yönelik ilk ve tek uzaktan eğitim programı Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı öğretim elemanları tarafından hazırlanmış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde uygulanmıştır. Yüksekokul bu alanda da öncülük rolünü başarı ile gerçekleştirmiştir.

Kaynakça

Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon.* İstabul: YEM Yayınları.

Akçura, N. (1972). Türkiye ve Eski Eserler. *Mimarlık*, Sayı 8, 39-42.

Anayasa (1982). https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf [Erişim Tarihi: 18.06.2018].

Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (2018). Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Bologna Bilgi Paketi. http://bbs.ankara.edu.tr/Ders_Plani.aspx?bno=3985&bot=1576 [Erişim Tarihi: 28.06.2018].

Anonim (1997). The Document of Pavia, http://www.ecco eu.org/fileadmin/assets/documents/ Others/Document_of_Pavia.pdf [Erişim Tarihi: 26.06.2018].

Anonim, (2004). E.C.C.O. Professional Guidelines 3. http://www.ecco eu.org/fileadmin /user_upload/ECCO_professional_guidelines_III.p f [Erişim Tarihi: 26.06.2018].

Arık, R.O. (1953). *Türk Müzeciliğine Bir Bakış.* İstanbul.

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Bologna Bilgi Paketi (2018). https://obs.batman.edu.tr/oibs/bologna/start.aspx?gkm=0415388003 11013557034460377563880833342362763767931115388963448 0 [Erişim Tarihi: 28.06.2018].

Bingöl, I. (2000). Türkiye'de Konservasyonun Tarihi. *I. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu,* 6-7 Mayıs 1999 Ankara. Ankara: Anakara Üniversitesi Basımevi, 9-15.

Bourque, B. J.; Brooke S. W.; Kley, R. & Morris, K. (1980). Conservation in Archaeology: *Moving toward Closer Cooperation. American Antiquity,* 45(4): 794-799.

Caple, C. (2000). *Conservation Skills: Judment, Method and Decision Making.* London and New York: Routledge.

Cellini, B. (1878), The Autobiography of Benvenuto Cellini (Translated by J. Addington Symonds 1910), New York. https://archive.org/stream/autobiographyofb00cell #page/412/mode/2 up [Erişim Tarihi: 19.06.2018].

Corr, S., Hutchings, J., Burg, J., Ceuco, D. A., NollMiner, M., Ortlik, A. G. & Dobrusskin, S. (2011). *Competences for Acces to the Conservation-Restoration Profession*, European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations, Brusells, 2nd Edition. http://www.ecco- eu.org/fileadmin/assets/documents/publications/ECCO_Competences_EN.pdf [Erişim Tarihi: 19.06.2018].

Çetin C. (2012a). Türkiye'de Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Ön Lisans Eğitim Programlarının Uluslararası Etik Kurallar ve Standartlar Açısından Değerlendirmesi. Ulusal Meslek Yüksekokulları Çalıştayı ve Öğrenci Sempozyumu UMÇÖS 2012, 13-15 Haziran 2012 içinde (s. 109-114). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Basımevi.

Çetin C. (2012b). Kültür Varlıklarını Koruma Eğitimi: Türkiye Yükseköğretimindeki Yeri ve Önemi. Uluslararası Bilim ve Kültür Sempozyumu, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi: Sosyal Bilimler*, 1(1): 241-250.

Demas, M. (2002). Planning for Conservation and Management of Archaeological Sites. Management Planning for Archaeological Sites içinde (s. 27-54). Los Angeles: The Getty Conservation Institute.

Ege Üniversitesi Bergama Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı Bolonya Bilgi Paketi (2018). http://ebys.ege.edu.tr/ogrenci/ebp/organizasyon.aspx?kultur=tr- TR&Mod=0&ustbirim=90&birim=23&altbirim=- 1&program=7710&organizasyonId=60814&mufredatTurId=932001 [Erişim Tarihi: 28.06.2018].

Gazi, (2018). Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Bologna Bilgi Paketi. http://gbp.gazi.edu.tr//htmlProgramHakkinda.php?dr=0&lang=0&ba slik=1&FK=15&BK=60&ders_kodu=&sirali=0&fakulte=G%DCZEL+SANATLAR+FAK%DCLTES%DD&fakulte_en=FACULTY+OF+FINE+ARTS&bolum=K%DCLT%DCR+VARLIKLARINI+KORUMA+VE+ONARIM&bolum_en=PROTECTION+AND+RENOVATION+OF+CULTURE+HERITAGE+&ac=11 [Erişim Tarihi: 28.06.2018].

Gelişim (2018). İstanbul Gelişim Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Restorasyon ve Konservasyon Bölümü Bologna Bilgi Paketi. https://gbs.gelisim.edu.tr/ders-plani-9-156-1 [Erişim tarihi: 28.06.2018].

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sanat ve Tasarım Meslek Yüksekokulu Bolonya Bilgi Paketi (2018). https://obs.mku.edu.tr/oibs/bologna/start.aspx?gkm=02513330033303389123780534432344043334233138343883669038896322240 [Erişim Tarihi: 24.06.2018].

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Taşınır Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Bologna Bilgi Paketi (2018). http://ebs.istanbul.edu.tr/home/dersprogram/?id=1223&yil=2017 [Erişim Tarihi: 28.06.2018].

Kanun (1973). https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc056/kanuntbmmc056/kanuntbmmc05601710.pdf [Erişim Tarihi: 18.06.2018].

Karaduman, H. (2004). Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi, *Belgeler*, 25 (29), 73-92.

Karakaya, S. (2018). Köşk Höyük Kazıları'nda Ele Geçen, Kullanıldığı Dönemde Onarım Görmüş Bir Küpün Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları. https://www.academia.edu/4465914/Kosk_Hoyuk_Onarimli_Pithos_Makalesi_Serhat_Karakaya [Erişim Tarihi: 09.06.2018].

Kastamonu Üniversitesi Taşköprü Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı Bolonya Bilgi Paketi (2018). https://obs.kastamonu.edu.tr/oibs/bologna/start.aspx?gkm=07263330033303389123334535540333033668422923548538920322243784 0 [Erişim Tarihi: 28.06.2018].

Kejanlı, D. T., Akın, C. T. & Yılmaz, A. (2007). Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelimi Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 6 (19): 179-196. www.e-sosder.com [Erişim Tarihi: 18.06.2018].

Koob, S. (1998). Obsolete Fill Materials Found on Ceramics. *JAIC: Journal of the American Institute for Conservation,* 37(1): 49 67.

Kökten, H. (1999). Educational Opportunities for Turkish Conservators. Field Notes, Number 7, Pratical Guides for Archaeological conservation and Site Preservation, Ankara: Japanese Institute of Anatolian Archaeology.

Kökten, H. (2000). Türkiye'de Taşınabilir Kültür Varlıklarının Konservasyonu Konusunda Etik Birliğinin Sağlanması. *I. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu* içinde (s.33-38). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kökten, H. (2003). Development of Archaeological Conservation in Turkey. Challenges in Conserving Archaeological Collections, *World Archaeology Congrees-5.* Washington, D.C.

Kökten, H. (2006). Türkiye'de Arkeoloji ve Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma(ma). *Hayat Erkanal'a Armağan Kültürlerin Yansıması* içinde (s.510-514). İstanbul.

Kökten, H. & Çetin, C. (2010). Transformation from Chaos to Knowledge: *A Collaboration for the Sake of Cultural Heritage. Conservation and the Eastern Mediterranean Contributions to the Istanbul Congress 20-24 September 2010* içinde (s.147-151). London: The International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works.

Kökten, H., Eskici, B., Şener, S.Y., Hepdinç, D. & Çelik, S. (2007). *Müzede Önleyici Koruma Programı.* Ankara: Ankara Üniversitesi Matbaası.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2016). 2016 Yılı İstatistik Bilgileri. http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,176422/istatistikler.html [Erişim Tarihi: 29.06.2018]

Lewis, G. (1992). Museums and Their Precursors: A Brief World Survey. in M.A. Thompson (ed.), (pp.20-44). *Manual of Curatorship,* (Butterworth & Museums Association), Oxford: Butterworth-Heinemann, Second Edition.

Madran, E. (1996). Cumhuriyet Öncesi Koruma Etkinliklerine Genel Bir Bakış. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16 (1-2): 59-97.

Madran, E. (2007). Ulusal Mevzuatın Tarihsel Gelişimi. Mustafa Servet Akpolat (Ed.), *Kültürel Miras Mevzuatı* içinde (s.52- 76). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Mason R. & Avrami E. (2002). Heritage Values and Challenges of Conservation Planning, in *Management Planning for Archaeological Sites* (pp.13-26). Los Angles: The Getty Conservation Institute. Mumcu, A. (1969). Eski Eserler Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3): 45-78. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Eserleri Konservasyonu ve Restorasyonu Bölümü Bologna Bilgi Paketi (2018). http://www.msgsu.edu.tr/faculties/guzel-sanatlar-fakultesi/sanat- eserleri-konservasyonu-ve-restorasyonu-bolumu [Erişim Tarihi:28.06.2018].

Mumcu, A. (1971). Eski Eserler Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (1): 41-76. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Naude, N. V. & Wharton, G. (1955). *Guide to the Maintenance of Outdoor Sculpture.* US: American Institute for Conservation of Historic and Art Works.

ÖSYM (2010), http://www.osym.gov.tr/belge/1-12076/2010-osys yerlestirme-yuksekogretim-programlari-ve-kont-.html [Erişim Tarihi: 19.06.2018]

Öztan, A. & Faydalı, E. (2003). Köşk Höyük'den Erken Kalkolitik Çağ'a Ait Bir Yapı. *Belleten*, Cilt. LXVII, s.13-44. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Price N. S. (1995). *Excavation and Conservation. Conservation on Archaeological Excavations*, ICCROM, 2-4.

Rapor, (2016), Restorasyon - Konservasyon Alanında Mesleki Yetkinlik ve Unan Tanımları Çalıştayı Sonuç Raporu http://kumid.net/storage/zUjEQAanccIKx6qKXH01ymp AMyyGk3B .pdf [Erişim Tarihi:29.06.2018]

Resmi Gazete (1961). http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10816.pdf [Erişim Tarihi: 18.06.2018].

Sease, C. (1995). *First Aid Treatment for Excavated Finds. Conservation on Archaeological Excavations.* Rome: ICCROM, 29-39.

Stout, G. L. (1931). The Technical Conference at Rome. Notes (Fogg Art Museum). 2 (6): 330-332.

Strandberg, H. (1997). Perspectives on Bornze Sculpture Conservation: Modelling Copper and Bronze Corrosion. Göteborg.

Su, A. (1965). *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*. İstanbul: ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları.

Sullivan, S. (1997). A Plannning Model for the Management of Archaeological Sites. In *the Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region*, (pp.15-26). Los Angeles: The Gety Conservation Institute.

Şahin, G. (2007). Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36 (42): 101-125.

Şimşek, F. & Dinç, G. (2009). XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 10, Sayı 16: 101-127.

TTK, (1931). Türk Tarih Kurumu Tarihçesi. http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/ [Erişim tarihi: 29.06.2018].

UKIC-Archaeology Section (1995). *Packaging and Storage of Freshly Excavated Artefacts from Archaeological Sites. Conservation on Archaeological Excavations.* ICCROM, 47.

Waelkens, M.-Rens, R., Richard, J., Uleners, H., Uytterhoeveni I., Beeumen, R. V., Jacobs, I., Claeys, J., Van-Haelst, S., Murphy, E., Talloen, P., Theelen, J., Risser, E., Torun, E., Ercan, S. & Poblome, J. (2013). Sagalassos'ta 2012 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları. *35. Kazı Sonuçları Toplantısı,* Cilt 2., 242-260.

Yaldız, M. (1922), Atatürk ve Müzecilik, 1922. https://play.google.com/books/reader?id= yBYxDwAAQBAJ&hl=tr &printsec=frontcover&pg=GBS.ZZ0 [Erişim Tarihi:19.06.2018].

Yasa (1983). http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf [Erişim Tarihi: 18.06.2018].

Yönetmelik (1990). http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1_ 41691/eski2yeni.html [Erişim Tarihi:19.06.2018].

Ek 1. Tablolar

Tablo 1. Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, Eser Koruma Programı 1. Sınıfta Uygulanan Ders Programı

1. YIL 1. YARIYIL							
Dersin Kodu	**Dersin Adı**	**Z/S**	**Teori**	**Uygulama**	**Toplam**	**Ulusal Kredi**	**AKTS**
TDİ 101	Türk Dili 1	Z	2	0	2	2	1
ATA 101	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi 1	Z	2	0	2	2	1
YDİ 101	Temel Yabancı Dil (İngilizce) 1	Z	4	0	4	4	1
BİT 101	Bilgi ve İletişim Teknolojileri I	Z	2	2	4	3	2
UYM101	Üniversite Yaşamına Uyum Programı	Z	0	0	0	0	0
BEK 151	Koruma ve Onarım İlkeleri	Z	2	0	2	2	5
BEK 153	Organik Eserlerde Önleyici Koruma	Z	2	0	2	2	4
BEK 155	Koruma Kimyası	Z	2	0	2	2	3
BEK 157	Arkeoloji 1	Z	2	0	2	2	3
BEK 159	Mesleki Teknik Resim	Z	0	4	4	2	3
BEK 161	Arkeolojik Kazı Alanında Koruma	Z	2	0	2	2	5
BEK 163	Seramik Malzeme Bilgisi ve Bozulmaları	Z	1	2	3	2	4
SEÇMELİ DERSLER							
BED 101	Beden Eğitimi	S	0	1	1	0	1
GUS 101	Müzik 1	S	0	1	1	0	1
GUS 103	Resim 1	S	0	1	1	0	1
HYK 101	Heykel 1	S	0	1	1	0	1
ALINMASI GEREKEN AZAMİ DERS			**21**	**8**	**29**	**25**	**29**

Tablo 1. devamı

1. YIL 2. YARIYIL							
Dersin Kodu	**Dersin Adı**	**Z/S**	**Teori**	**Uygulama**	**Toplam**	**Ulusal Kredi**	**AKTS**
TDİ 102	Türk Dili 2	Z	2	0	2	2	1
ATA 102	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi 2	Z	2	0	2	2	1
YDİ 102	Temel Yabancı Dil (İngilizce)	Z	4	0	4	4	1
BEK 152	Müzede Koruma İlkeleri	Z	3	0	3	3	2
BEK 156	Koruma Kimyası ve Laboratuvar Uygulamaları	Z	1	2	3	2	3
BEK 158	Arkeoloji 2	Z	2	0	2	2	2
BEK 164	Seramik Koruma ve Onarımı 1	Z	1	2	3	2	3
BEK 166	Taş Malzeme Bilgisi ve Bozulmalar	Z	2	0	2	2	2
BEK 168	Metal Malzeme Bilgisi ve Bozulmaları	Z	1	2	3	2	4
BEK 150	Staj 1	Z	0	0	0	0	8
SEÇMELİ DERSLER							
BEK 170	Arşiv Malzeme Bilgisi ve Bozulmaları	S	2	0	2	2	2
BEK 172	Renk Bilgisi ve Rötuş Teknikleri	S	0	4	4	2	2
BED 102	Beden Eğitimi	S	0	1	1	0	1
GUS 102	Müzik 2	S	0	1	1	0	1
GUS 104	Resim 2	S	0	1	1	0	1
HYK 101	Heykel 2	S	0	1	1	0	1
ALINMASI GEREKEN AZAMİ DERS			**18**	**7**	**27**	**23**	**30**

Tablo 2. Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, Eser Koruma Programı 2. Sınıfta Uygulanan Ders Programı:

2. YIL 3. YARIYIL								
Dersin Kodu	**Dersin Adı**	**Ön Koşul**	**Z/S**	**Teori**	**Uygulama**	**Toplam**	**Ulusal Kredi**	**AKTS**
BEK 263	Seramik Koruma ve Onarımı 2	BEK163 ve BEK164	Z	2	2	4	3	6
BEK 267	Metal Koruma ve Onarımı 1	BEK168	Z	2	2	4	3	6
BEK 273	Sanat Tarihi ve Geleneksel El Sanatları		Z	2	0	2	2	3
SEÇMELİ DERSLER								
BEK 265	Taş Koruma ve Onarımı 1	BEK166	S	2	2	4	3	5
BEK 269	Arşiv Malzemeleri Koruma ve Onarımı 1	BEK170	S	2	2	4	3	5
BEK 271	Yağlıboya Tablo Malzeme Bilgisi ve Bozulmaları	BEK172	S	2	2	4	3	5
BEK 275	Mozaik Koruma ve Onarımı 1	BEK166	S	2	2	4	3	5
BEK 277	Duvar Resimleri Koruma ve Onarımı 1	BEK172	S	2	2	4	3	5
		TOPLAM		**12**	**10**	**22**	**17**	**30**
2. YIL 4. YARIYIL								
YDİ 202	Mesleki Yabancı Dil (İngilizce) 2		Z	4	0	4	4	1
BRK 262	Metal - Cam Koruma ve Onarımı - II		Z	1	3	4	3	5
BRK 264	Seramik Koruma ve Onarımı - II		Z	1	3	4	3	5
BEK 250	Staj 2		Z	0	0	0	0	8
SEÇMELİ DERSLER								
BEK 266	Taş Koruma ve Onarımı 2	BEK265	S	2	2	4	3	5
BEK 270	Arşiv Malzemeleri Koruma ve Onarımı 2	BEK269	S	2	2	4	3	5
BEK 272	Yağlıboya Tablo Koruma ve Onarımı	BEK271	S	2	2	4	3	5
BEK 276	Mozaik Koruma ve Onarımı 2	BEK275	S	2	2	4	3	5
BEK 278	Duvar Resimleri Koruma ve Onarımı 2	BEK277	S	2	2	4	3	5
BEK 280	Cam-Porselen Bozulmaları, Koruma ve Onarımı		S	2	2	4	3	5
		TOPLAM		**7**	**14**	**21**	**20**	**30**

Tablo 3. Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu'nda Proje ve Uygulama Yürütülen Laboratuvarlar:

Laboratuvar Adı	**Adet**	**Yüzölçümü**
Cam ve Porselen Eserler Koruma Laboratuvarı	1	16,7 m^2
Metal Eserler Koruma Laboratuvarı	1	27 m^2
Pişmiş Toprak (Seramik) Eserler Koruma Laboratuvarı	1	17 m^2
Resim (Yağlı Boya/Tablo) Koruma Laboratuvarı	1	16.9 m^2
Arşiv Malzemeleri Koruma Laboratuvarı	1	16.2 m^2
Koruma-Onarım ve Araştırma (Analiz-Teşhis) Laboratuvarı	1	26.25 m^2
Genel Amaçlı Koruma Laboratuvarı (1. Sınıflar İçin Uygulama Laboratuvarı)	1	74 m^2
Taş Eserler ve Mozaik Laboratuvarı (2. Sınıflar İçin Uygulama Laboratuvarı)	1	56,57 m^2
Duvar Resimleri Koruma Laboratuvarı (2. Sınıflar İçin Uygulama Laboratuvarı)	1	56,57 m^2
Toplam	**9**	**307,19 m^2**

Tablo 4. Ön Lisans/Lisans Programlarında Uygulamalı Ders Saatinin Alınması Gerekli Azami Ders Saatlerine Oranı

Üniversite, Fakülte ve Bölüm/Program Adı	**Uygulamalı Ders Saatinin Alınması Gerekli Azami Ders Saatine Oranı**
Kastamonu Üniversitesi, Taş Köprü Meslek Yüksekokulu, Eser Koruma Programı	%24
Ege Üniversitesi, Bergama Meslek Yüksekokulu, Eser Koruma Programı	%33.6
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Yüksekokulu, Eser Koruma Programı	%39,6
Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı	**%48**
Batman Üniversitesi, Fen-edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü	%6.5
İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Restorasyon ve Konservasyon Bölümü	%22.5
İstanbul Üniversitesi, edebiyat Fakültesi, Taşınır Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü	%38.7
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat eserleri Konservasyon ve Restorasyonu Bölümü	%39
Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü	%43.4
Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü	**%52.2**

Tablo 5. Üniversitelerimizde Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eğitimi Veren Bölümlerde Önleyici Korumanın Yeri

Üniversite	Fakülte	Bölümler	Ders İçeriği		
			Önleyici Koruma	Etkin Koruma	Koruma Dersi Yok
Adıyaman Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi	X	X	
	Güzel Sanatlar F.				X
Altın Baş Ün.	Güz. San. ve Tas. F.				X
Anadolu Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F.	Seramik		X	
Ankara Ün.	DTCF	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi		X	
Yıldırım Beyazıt Ün.	Güzel Sanatlar F.				X
Antalya AKEV Ün.	Sanat ve Tasarım F.				X
Antalya Bilim Ün.	Güz.San. ve Mim.F.				X
Ardahan Ün.	Güzel Sanatlar F.	Resim			X
Atatürk Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F	Tümü			X
Adnan Menderes Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi			X
Balıkesir Ün	Güzel Sanatlar F.	Tümü			X
Bartın Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
Başkent Ün.	Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık F.				X
Batman Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi		X	
Aband İzzet Baysal Ün.	Güzel Sanatlar F.	Tümü			X
Bilecik Şeyh Edebali Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
Burdur Mehmet Akif Ersoy Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
Bursa Uludağ Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji		X	
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F.				X
Çanakkale 19 Mart Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi	X		
	Güzel Sanatlar F.	Çini	X	X	
		Seramik		X	
		Seramik-Cam		X	
Çankırı Karatekin Ün.	Güzel Sanatlar F.				X
Çukurova Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
	Güzel Sanatlar F.				X
Dicle Ün.	Fen-edebiyat F.	Arkeoloji	X		

Tablo 5. devamı

Üniversite	Fakülte	Bölümler	Ders İçeriği		
			Önleyici Koruma	Etkin Koruma	Koruma Dersi Yok
Doğuş Ün.	Güzel Sanatlar F.				X
Dokuz Eylül Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Müzecilik		X	
	Güzel Sanatlar F.	Tümü		X	
Düzce Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
Ege Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi	X	X	
Erciyes Ün.	Edebiyat F.	Sanat Tarihi			X
Fatih Ün.	Güzel Sanatlar F.	Tümü			X
Gaz. Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F.	Resim	X	X	
	Sanat ve Tasarım F.	Geleneksel El Sanat.	X	X	
Gaziantep Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
	Güzel Sanatlar F.	Seramik ve Cam		X	
Hacettepe Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
Haliç Ün.	Güzel Sanatlar F.	Tümü			X
Hatay M. Kemal Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
		Sanat Tarihi	X	X	
Hitit Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
İstanbul Kültür Ün.	Sanat ve Tasarım F.				X
İstanbul Medeniyet Ün.	Fen-Edebiyat F.	Sanat Tarihi	X	X	
İstanbul Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
		Sanat Tarihi			X
Kahraman Maraş S. İm.Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
Karabük Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi	X	X	
Karamanoğlu M.Bey Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
Kocaeli Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
	Güzel Sanatlar F.	Heykel	X	X	
		Seramik	X	X	
		Resim	X	X	
KYO Karatay Ün.	Güzel Sanatlar F.	Geleneksel Türk San.		X	
		Resim		X	
Kütahya Dumlupınar Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji		X	
	Güzel Sanatlar F.	Seramik-Cam		X	
Manisa Celalbayar Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji		X	
		Sanat Tarihi		X	
	Güzel Sanatlar F.	Geleneksel El Sanat.		X	
Mardin Artuklu Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
		Sanat Tarihi	X		
Marmara Ün.	Fen-Edebiyat F.	Sanat Tarihi	X	X	

Tablo 5. devamı

Üniversite	Fakülte	Bölümler	Ders İçeriği		
			Önleyici Koruma	Etkin Koruma	Koruma Dersi Yok
Mersin Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X		
	Güzel Sanatlar F.	Seramik		X	
		Tekstil		X	
Mimar Sinan G. S. Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F.	Geleneksel El San.		X	
		Eski Çini Onarımı		X	
		Halı, Kilim ve E. Kum. Des.		X	
		Seramik Cam Tas.		X	
		Resim		X	
Muğla Sıtkı Kocaman Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi			X
Nevşehir Hacı B. Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
	Güzel Sanatlar F.	Resim	X		
		Seramik ve Cam		X	
Niğde Ömer H. Ün.	Fen-Edebiyat F.	Sanat Tarihi	X		
On Dokuz Mayıs Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
		Sanat Tarihi		X	
Osmaniya Korkut Ata Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
Denizli Pamukkale Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji		X	
		Sanat Tarihi			X
Selçuk Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F.	Geleneksel El San.	X	X	
Sinop Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji			X
	Güzel Sanatlar F.	Tümü			X
Sivas Cumhuriyet Ün.	Edebiyat F.	Sanat Tarihi	X		
Zonguldak Karaelmas Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji	X	X	
Uşak Ün.	Fen-Edebiyat F.	Arkeoloji		X	
		Sanat Tarihi	X		
Van Yüzüncü Yıl Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
		Sanat Tarihi			X
	Güzel Sanatlar F.	Resim		X	
Tekirdağ Namık K. Ün.	Edebiyat F.	Arkeoloji			X
Tokat Gaziosmanpaşa Ün.	Edebiyat F.	Sanat Tarihi	X	X	

Tablo 6. Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu Eser Koruma Programı ile Uzaktan Eğitim Merkezi İşbirliğiyle Türkiye'de Arkeolog ve Müzecilere Yönelik Hazırlanan Önleyici Koruma Sertifika Program İçeriği

	ÜNİTE ADI
1.	KORUMANIN TANIMI, KAPSAMI , İÇERİĞİ TARİHSEL GELİŞİMİ VE UYGULAMA ALANLARI
2.	MÜZEDE KORUMA
3.	ÖNLEYİCİ KORUMA
4.	MÜZELERDE KORUMA PLANLAMASININ GEREĞİ
5.	KURTARMA KAZILARI VE ÖNLEYİCİ KORUMA
6.	MÜZE ve ÖNLEYİCİ KORUMA
7.	MÜZE KOLEKSİYONUNA NASIL MUAMELE EDİLMELİ?
8.	PAKETLEME ve DEPOLAMA
9.	TAŞIMA
10.	KAZI BİLİMCİLERİN KAZI ALANINDA KARŞILAŞABİLECEĞİ BOZULMALAR ve NEDENLERİ
11.	MÜZE ARAŞTIRMACISININ KOLEKSİYONDA KARŞILAŞABİLECEĞİ BOZULMALAR ve NEDENLERİ
12.	MÜZEDE KORUMA DURUM BELİRLEME ve BELGELEMESİ
13.	MÜZELERDE AFET YÖNETİMİ